School Leadership

বিদ্যালয়ৰ নেতৃত্ব

TESS India

Perspective on leadership: implementing change in your school

নেতৃত্বত দৃষ্টিকোন ঃ বিদ্যালয়ৰ পৰিবৰ্ত্তনৰ ব্যৱস্থা কৰা

Teacher Education through School-based Support in India

www.TESS-India.edu.in

অনুবাদ আৰু অভিযোজন ঃ ৰাজ্যিক শিক্ষা গৱেষণা আৰু প্ৰশিক্ষণ পৰিষদ, অসম

cc BY SA
http://creativecommons.org/licenses/

The Open University

UKaid from the British people

এই স্কুল লিডাৰশ্বিপ অ' ই আৰ (মুক্ত শৈক্ষিক সম্পদ) হৈছে Tess Indiaৰ **চক্ৰটা** গোটৰ অন্যতম, যাৰদ্বাৰা বিদ্যালয়ৰ প্ৰধান শিক্ষকসকলে নিজৰ বুজাশক্তি আৰু দক্ষতাৰ বিকাশ ঘটাই শিক্ষণ আৰু শিকনৰো উন্নতি কৰিব পাৰে। এই গোটটোত অনুশীলন অতি প্ৰয়োজনীয় আৰু কৰ্মীবৃন্দ শিক্ষাৰ্থী তথা অন্যান্য সকলেও ইয়াত সহযোগ কৰিব। এইবোৰ ফলপ্ৰসু বিদ্যালয়ৰ সন্দৰ্ভত কৰা গৱেষণা আৰু পাঠ্যত্ৰ মিক অধ্যয়নৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল।

নিৰ্দিষ্ট গোট অধ্যয়নৰ কোনো নিৰ্দেশনা নাই যদিও স্কুল লিডাৰশ্বিপে গোটেই বিষয়টো অধ্যয়ন তথা শিক্ষণ-শিকণৰ উপযুক্ত কাৰ্যব্যৱস্থাৰ যোগান ধৰে। আপোনালোকে গোটটো অধ্যয়নৰ বাবে বিশেষ বিষয়বস্তুৰ সহায় ল'ব পাৰে। নেচনেল কলেজ অৱ স্কুল লিডাৰশ্বিপৰ পাঠ্যত্ৰ মিক পৰিকাঠামোৰ সৈতে সংঘৱদ্ধ এই গোটটোৰ মূল দিশ হ'ল ঃ স্কুল লিডাৰশ্বিপত ইয়াৰ প্ৰভাৱ (ক) নিজা নিয়ন্ত্ৰণ আৰু বিকাশ, (খ) শিক্ষণ-শিকন পদ্ধতিৰ পৰিৱৰ্তন, (গ) অংশীদাৰিত্ব বৃদ্ধি। বাকীবোৰে কোনো বিশেষ গুৰুত্ব আৰোপ নকৰাকৈ নতুনত্বৰ সন্ধান কৰে।

এই গোটটো প্ৰধান শিক্ষকসকলে নিজা অধ্যয়ন অথবা শিক্ষণ আঁচনিৰ অংশ হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰে। শিক্ষণ আঁচনিৰ অংশ হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰে। আনহাতে তেওঁলোকে ব্যক্তিগত শিক্ষণ দিনলিপিৰ ব্যৱস্থা কৰি তাৰপৰা হোৱা অভিজ্ঞতা আনৰ সৈতে ভাগ বতৰা কৰি লাভান্বিত কৰিব পাৰে। ইয়াত ব্যৱহৃত স্কুল লিডাৰ বাক্যাংশই প্ৰধান শিক্ষক, অধ্যক্ষ, সহকাৰী শিক্ষক অথবা বিদ্যালয়ৰ নেতৃত্ব বহনকাৰীৰ দৰে দায়ৱদ্ধ ব্যক্তিক বুজাইছে।

ভিডিঅ' সম্পদ *Video resources*

The Tess Indiaৰ স্কুল লিডাৰশ্বিপে ভাৰতীয় বিদ্যালয়ৰ প্ৰধানসকলৰ বাৰ্তালাপৰ ভিডিঅ' কৰি সেইবোৰ বিদ্যালয়ৰ শিক্ষণ আৰু শিকণৰ পৰিৱৰ্তন তথা উন্নতিত অৰিহণা যোগাইছে। এই প্ৰচেষ্টাৰে তেওঁলোকে নিজৰ নিজৰ দক্ষতাৰ প্ৰমাণ কৰিবলৈ উৎসাহিত হ'ব। এইবোৰে শিক্ষকসকলক পাঠ্যপুথিৰ গোটভিত্তিক শিক্ষা প্ৰদানৰ বাবে উদগনি যোগাব, অৱশ্যে এইবোৰ ব্যৱহাৰ কৰাটো অপৰিহাৰ্য নহয়।

Tess Indiaৰ ৱেবচাইট http://www.tess-india.edu.inৰ পৰা ডাউনলোড কৰি অথবা অনলাইনতে এই ভিডিঅ'সমূহ প্ৰত্যক্ষ কৰিব পাৰি। নতুবা চিডি আৰু মেম'ৰী কাৰ্ডটো ভিডিঅ'সমূহ লৈ চাব পাৰি।

Tess India প্ৰকল্পৰ বিষয়ে

ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ সহযোগিতা বৃদ্ধিৰ বাবে বিদ্যালয়ৰ কৰ্তৃত্বশীল ব্যক্তিৰ সমৰ্থনত মুক্ত শৈক্ষিক সম্পদ ব্যৱহাৰ কৰি শ্ৰেণীকোঠাত প্ৰাথমিক আৰু উচ্চ শাখাৰ শিক্ষকৰ অনুশীলনৰ অভ্যাসৰ উন্নতি ঘটোৱাটোৱেই Tess Indiaৰ লক্ষ্য।

ভাষা, বিজ্ঞান আৰু গণিতসহ বিদ্যালয়ৰ পাঠ্যপুথিৰ লগতে **ৱজুণ্ড** Tess India বিষয়ৰ মুক্ত শৈক্ষিক সম্পদসমূহ শিক্ষকক যোগান ধৰা হয়। তেওঁলোকে শিক্ষকসকলক এনে কাম কাজৰ সুবিধা প্ৰদান কৰিব যাতে আন শিক্ষকে একেটা বিষয় শিকাওতে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে লাভ কৰা জ্ঞান তথা বোধশক্তি তুলনামুলকভাৱে উন্নত হ'ব।

Tess Indiaৰ সকলো মুক্ত শৈক্ষিক সম্পদ ভাৰতীয় তথা আন্তঃৰষ্ট্ৰীয় লিখকৰ দ্বাৰা সামগ্ৰিকভাৱে লিখা, য'ত ভাৰতীয় পাঠ্যত্ৰম আৰু সূচীপত্ৰ অনলাইনত (http://www.tess-india.edu.in) উপলব্ধ। মুক্ত শৈক্ষিক সম্পদসমূহ বিভিন্ন পৰ্যায়ত উপলব্ধ আৰু প্ৰত্যেক অংশগ্ৰহণকাৰীৰ বাবে ই উপযুক্ত।

Tess India ইংলেণ্ড চৰকাৰৰ দ্বাৰা ব্যয়সম্বলিত আৰু ইংলেণ্ড মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়ৰ অধীনৰ।

Version 2.0 SL17v1
Assam

Except for third party materials andd otherwise stated, this content is made aavvailable under a Creative Commons Attribution-ShareAlike liceennce: http://creativecommons.org/licenses/by--sa/3.0/

TESS-India is led by The Open University UK and funded by UK aid from the UK government

এই গোটটো কিহৰ বিষয়ে (What this unit is about)

এই গোটটোৱে কিছুমান পদ্ধতি আৰু সূত্ৰৰ অন্বেষণ কৰিছে যিয়ে আপোনাক বিদ্যালয়ত সফলতাৰে পৰিৱৰ্তন প্ৰয়োগত সহায় কৰিব, তাত পৰিৱৰ্তনৰ চতুৰ্দিশত বহুবোৰ সূত্ৰ আৰু প্ৰচুৰ শৈক্ষিক গৱেষণাৰ বিষয় আছে। এই সূত্ৰবোৰ সহায়ক কাৰণ ইহঁতে আপোনাক পৰিৱৰ্তনৰ প্ৰয়োগৰ আৰু কেনেকৈ তাক সফল কৰিব পাৰি তাৰ বিষয়ে চিন্তাৰ সুনিৰ্দিষ্ট পথৰ যোগান ধৰে। দুঃখিতভাৱে, শিক্ষা আৰু প্ৰতিবন্ধকতাৰ সৈতে বহু প্ৰচেষ্টাৰ ফলতহে পৰিৱৰ্তন সংগঠিত হয় আৰু উদ্দেশ্যকৃত ফলাফলত ফলপ্ৰসূ হোৱা সফলতা হয়।

বহু বিদ্যালয়ৰ নেতৃত্বৰ গোটে পৰিৱৰ্তনৰ প্ৰত্যাহ্বানৰ লগত চুক্তি কৰে। ইতিমধ্যে আপুনি নেতৃত্বৰ দৰ্শানুপাত ঃ আপোনাৰ বিদ্যালয়ৰ পৰিকল্পনা আৰু পৰিৱৰ্তনৰ পথ দৰ্শন গোটটো অধ্যয়ন কৰিছে, যিয়ে গুৰুত্বপূৰ্ণ পৰিৱৰ্তন পৰিচালনা কৰাৰ সূত্ৰপাত কৰিছে যাতে ই সফল হয় আৰু পৰিণাম থাকে। এই গোটটো কেন্দ্ৰীভূত কৰা হৈছে পৰৱৰ্তী স্তৰৰ প্ৰায়োগিক পৰিৱৰ্তন — সেয়ে ই প্ৰয়োজনীয় যদিহে আপুনি ইতিমধ্যে এই গোটটো অধ্যয়ন কৰি ভৱিষ্যত দৰ্শনত অংশ লৈ সৃষ্টিৰ প্ৰচেষ্টা আৰু স্ব-পুনৰীক্ষণ আৰু পৰিকল্পনাৰ উন্নতীকৰণ কৰিছে। এই গোটটোৱে আপোনাক চিনাকি কৰাই দিব পৰিৱৰ্তনৰ বিষয়ে চিন্তা কৰাৰ কিছু সুনিশ্চিত পথ গ্ৰহণ কৰাত, যিয়ে আপোনাক চেষ্টা কৰাত আৰু আপোনাৰ বিদ্যালয়ৰ বিকাশত আপোনাক প্ৰায়ে সৃজনী চিন্তাৰ দ্বাৰা আৰু সুনিশ্চিত বিচক্ষণতাৰে কেনেদৰে পৰিৱৰ্তন সাধন কৰাত সুচাৰুৰূপে নিয়ন্ত্ৰণ কৰিছে উদাহৰণ আৰু আৰ্হিৰ সহায়ত প্ৰকাশ কৰিছে।

পৰিৱৰ্তনত প্ৰতিবন্ধকতা অহাটো সাধাৰণ আৰু মেৰিচ [Maris] (১৯৮৬) মতে প্ৰাজ্ঞ্য শক্তি যুক্ত আচৰণ কাৰণ আমি আমাৰ বিকাশৰ বাস্তৱ অৱস্থাত আসত্ত সেইটো কেনেকৈ অসন্তোষজনক হ'ব এইটো গুৰুত্বপূৰ্ণ নহয়। সেই হেতুকে, বিদ্যালয়ৰ প্ৰধানসকলে ব্যক্তি সমূহক যিসকলে তেখেতসকলৰ বিদ্যালয়ৰ বিষয়ত পৰিৱৰ্তনৰ পথত কাম কৰে তেখেতসকলক বি ♪াস জন্মোৱাটো। এই গোটটোৱে আপোনাক এই বাধাবোৰ অতিত্ৰ ম কৰাৰ বিষয়ে কিছুমান ধাৰণাৰ দ্বাৰা সহায় কৰিব।

শিকন দিনলিপি (Learning Diary)

এই পাঠ গোটটোত কাম কৰোঁতে এখন ডায়েৰী বহী নাইবা সাধাৰণ বহীত আপুনি অংশ গ্ৰহণ কৰা সকলো কাৰ্য্য ব্যৱস্থা তথা চিন্তা-চৰ্চা নিখুঁতভাৱে লিপিবদ্ধ কৰি ৰখাটো আপোনাৰ কৰ্তব্যৰ ভিতৰত পৰে। হয়তো আপুনি ইতিমধ্যে এই ব্যৱস্থা হাতত লৈছেই।

আপুনি হয়তো একপক্ষীয়ভাৱে প্ৰত্ৰি য়াটো আগবঢ়াই লৈ যাব পাৰে বা গৈছে কিন্তু আপোনাৰ দৰে আন এজন বিদ্যালয়ৰ মুৰব্বীৰ লগত আপোনাৰ কৌশল সম্পৰ্কে বিতংভাৱে আলোচনা কৰিব পাৰিলে বেছিকৈ শিকাৰ সুযোগ পাব বুলি আশা কৰা যায়। এনেধৰণৰ আলোচনা আপোনাক সহায় কৰি থকা সহকৰ্মীক নতুনকৈ গঢ় লোৱা বন্ধু-বান্ধৱীৰ লগতো হ'ব পাৰে। আলোচনাৰ বাবে কোনো বিশেষ ব্যৱস্থাপনাৰ কোনো প্ৰয়োজন নাই। আলোচনাৰ পৰা পোৱা শিক্ষা যিয়েই নহওঁক, সেই সকলোবোৰ আপোনাৰ দিনপঞ্জীত লিপিবদ্ধ হোৱাতো আপোনৰ বাবে আৱশ্যকীয় তথ্য হ'ব আৰু আপোনাৰ ভৱিষ্যত দীৰ্ঘম্যাদী কৰ্ম্মপন্থাৰো সহায়ক হ'ব পাৰে।

বিদ্যালয়ৰ প্ৰধানে এই গোটটোৰ পৰা কি শিকিব (What the school leader will learn in this unit)

- প্ৰত্ৰি য়াৰ প্ৰকৃতিৰ সলনি আৰু ব্যক্তি সকলে এই পৰিৱৰ্তনত কেনেকৈ সঁহাৰি জনাব। পৰিৱৰ্তনৰ কিছু মূল মূল সূত্ৰ আৰু বিদ্যালয়সমূহৰ লগত ইয়াৰ আনুসংগিতা।
- পৰিৱৰ্তন প্ৰৱৰ্তন কৰাত কেনেকৈ আন ব্যক্তি ৰ সৈতে আৰু দ্বাৰা কাম কৰিব।
- পৰিৱৰ্তন কাৰ্যকৰী কৰিবলৈ আনক সৈতে কাম কৰিব।

১. পৰিৱৰ্তনৰ সন্দৰ্ভত (1 The change context)

আপোনাৰ বিদ্যালয়ৰ বাবে নতুন লক্ষ্য আৰু কাৰ্য চিনাক্তকৰণ কৰি আৰু বিদ্যালয়ৰ পুনৰীক্ষণ কঢ়িয়াই নিয়াৰ বাবে আপোনাৰ এটা পৰিকল্পনা আছে। যদি এইবোৰ লক্ষ্য মনৰ ধাৰণা আৰু আচৰণৰ পৰিৱৰ্তনৰ বিষয়ে হয়, আপুনি এই গোটটোত শিক্ষা আৰু শিকণৰ সহায়ক হোৱা বিকাশৰ পথ পাব। শিক্ষা নীতিৰ পৰিৱৰ্তন আৰু আপোনাৰ বিদ্যালয়ত কৰা অভ্যাসত ইহঁতে কেন্দ্ৰীভূত কৰিব। তাত কিছুমান পৰিৱৰ্তন থাকিব পাৰে যিবোৰক আপুনি চিনাক্তকৰণ কৰিছিলে, যেনে নিয়মানুৱৰ্তিতাৰ বিকাশ, উপস্থিতি, সময়মতে তেওঁলোকৰ গৃহকাৰ্য সম্পূৰ্ণ কৰা, ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ সংখ্যা বা অভিভাৱকসকল সভাত উপস্থিত থকা, আপুনি পাব যে আপুনি কৰা সৰু একেবাৰে সৰু পৰিৱৰ্তনত এটা ডাঙৰ ফলাফল বা এটা ক্ষেত্ৰত কৰা এটা পৰিৱৰ্তনত আন এটাত লাভজনক ফলাফল পাইছে।

ক্ৰিয়াকলাপ ১ ঃ আপোনাৰ বিদ্যালয়ৰ এটা পৰিৱৰ্তন, (Activity 1: A change in your school)

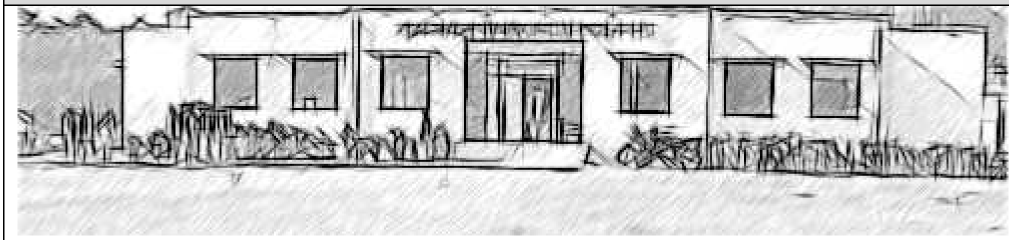

চিত্ৰ ১ ঃ আপোনাৰ বিদ্যালয়ত কি পৰিৱৰ্তন আনিব বিচাৰে?

আপুনি আপোনাৰ বিদ্যালয়ৰ বিষয়ত আনিব বিচৰা সেই পৰিৱৰ্তনটোৰ বিষয়ে চিন্তা কৰক, শিক্ষণ আৰু শিকণৰ বিকাশ কৰিব বা সংগঠিত হোৱা বিদ্যালয়ৰ দিনটোৰ, গৃহকৰ্মৰ পৰিচালনা নীতি বা উপস্থিতিৰ বৃদ্ধিত কিছু হ'লেও পৰিৱৰ্তন ঘটাব।

প্ৰশ্নবোৰ বিবেচনা কৰি আপোনাৰ দিনলিপিত আপোনাৰ চিন্তাবোৰ লিপিবদ্ধ কৰক।

- কোন এই পৰিৱৰ্তনৰ পৰা লাভৱান হ'ব?
- কোন এই পৰিৱৰ্তনত আটাইতকৈ বেছি উৎসাহিত হ'ব?
- কোনে সম্ভৱতঃ এই পৰিৱৰ্তনত প্ৰত্যাখ্যান কৰিব আৰু কিয়?
- পৰিৱৰ্তনত কোনে ধাৰণা দিয়াৰ সম্ভৱতা আছে আৰু কিয়?

আলোচনা (Discussion)

আপোনাৰ বিদ্যালয়ত কিছুমান পৰিৱৰ্তন আৰম্ভ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰাৰ আগতে, পৰিৱৰ্তৰ অৰ্থৰ বিষয়ে চিন্তা কৰাটো অতি প্ৰয়োজন, সম্ভৱতঃ যদি আপুনি অনুমান কৰে কোনে প্ৰত্যাখ্যান কৰিব বিচাৰিছে আৰু কিয়, তেতিয়া আপুনি তেখেতসকলক জড়িত কৰাৰ কৌশলসমূহ যিমান সোনকালে সম্ভৱ সুযোগ পাব।

বিদ্যলয়সমূহৰ ওপৰত প্ৰচুৰ হেঁচা, ৰাষ্ট্ৰীয় পাঠ্যক্ৰম গাঁঠনি ২০০৫ আৰু সকলোৰে বাবে শিক্ষা অধিকাৰ আঁচনি ২০০৯ উচ্চাভিলাষী পৰিকল্পনা প্ৰস্তুত কৰিছে। এই পৰিকল্পনা সফল কৰিবৰ বাবে বিদ্যালয়সমূহৰ পৰিৱৰ্তন হোৱাটো উচিত। সংগতিপূৰ্ণ অৱস্থাত , মেৰিছ (১৯৮৬) এ পৰামৰ্শ আগবঢ়াইছিল যে, এই অনুভূতিৰ ৰূপান্তৰ সম্ভৱ 'পৰিৱৰ্তনত যেনেকৈ ক্ষতি' আনহাতে 'পৰিৱৰ্তনত তেনেকৈ বৃদ্ধি'। সেয়ে আপুনি যেনেকৈ বিদ্যালয়ৰ প্ৰধান সেয়ে প্ৰত্যাহ্বানবোৰক বিবেচনা কৰি বিদ্যালয়ত অভ্যাস আৰু অনুশীলনক সংস্থাপিত কৰিব লাগিব। আপুনি উপলব্ধি কৰাটো উচিত যে পৰিৱৰ্তনক বৃদ্ধি হিচাপে চাবৰ বাবে আন ব্যক্তিক কেনেকৈ আপুনি সহায় কৰিব যিটোৱে পৰিৱৰ্তন প্ৰক্ৰিয়াক পথ প্ৰদৰ্শন কৰিবলৈ সম্ভৱতঃ আপোনাৰ কামৰ একমাত্ৰ আটাইতকৈ প্ৰয়োজনীয় স্থিতি।

আপুনি আপোনাৰ বিদ্যালয়ত কৰিব বিচৰা আন কিছু পৰিৱৰ্তন বাহ্যিকভাৱেও ধাৰ্য কৰিব পাৰে (নিৰ্ধাৰিত); আন কিছু ধাৰণা যিবোৰ বিদ্যালয়ৰ ভিতৰৰ সমাজৰ পৰাও আহিব পাৰে (সেচ্ছামূলক)। প্ৰধানে আইনগত সন্দৰ্ভত কাম কৰিব লাগিব যেনে বিদ্যালয়সমূহক কি প্ৰয়োজন কিন্তু এইটো কেনেদৰে কৰিব এতিয়াও তাৎপৰ্যৰ বাবে মুক্ত । আধুনিক বিদ্যালয়ৰ সফল প্ৰধান শিক্ষকে বিদ্যালয়ৰ বিকাশৰ বাবে দায়িত্ব গ্ৰহণ কৰে, এইটোৱে স্বয়ংত্ৰি য়ভাৱে বিদ্যালয়ৰ পৰিৱৰ্তনৰ উদ্দেস্যকে বুজায়, কাৰণ বদ্ধিত জটিল পৃথিৰীত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক ভৱিষ্যতে সফল নাগৰিক হিচাপে আপুনি গঢ়িব বিচাৰে। অতীতৰ মনোভাৱৰ পৰিৱৰ্তন মানে, সহকৰ্মী আৰু সমাদৰ সদস্যসকলে কামৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি বিদ্যালয়ৰ প্ৰধান শব্দটো সহজে গ্ৰহণ কৰিব, যদিও তেখেতসকলে কামবোৰ অনিচ্ছাসত্বেও বা নুবুজাকৈ প্ৰয়োগ কৰে, এতিয়া প্ৰধানসকলে সহযোগী দলৰ কামৰ উন্নতি কৰিব লাগিব, যদি তেখেতসকলে সফলতাৰে পৰিৱৰ্তন প্ৰয়োগ কৰিব বিচাৰে। বিদ্যালয়ৰ প্ৰধানসকলে বিচৰা পৰিৱৰ্তন উন্নত কৰাটো আৱশ্যকীয় আৰু পৰিৱৰ্তনক অগ্ৰাধিকাৰ দিয়াটোও প্ৰয়োজন যাতে অতি বেছি ফল পোৱা যায়। এই গোটটো আৰম্ভ হৈছে পৰিৱৰ্তনৰ সূত্ৰৰ এটা চমু পৰীক্ষাৰ দ্বাৰা যিয়ে আপোনাক পৰিণাম আৰু সফল পৰিৱৰ্তনৰ পিছত থকা মূল নীতি বুজাত সহায় কৰিব।

২. পৰিৱৰ্তনৰ পিছত থকা কিছুমান সূত্ৰ, বিদ্যালয়ৰ পৰিকল্পনা আৰু পৰিৱৰ্তনত প্ৰয়োগ (2 Some theories behind change, planning and implementing change in school)

বিদ্যালয়ৰ প্ৰদানসকলে যুক্তি সংগতভাৱে কাম কৰাৰ বাবে পৰিৱৰ্তনৰ তিনিটা সূত্ৰ আছে। এই সূত্ৰসমূহ পৰিৱৰ্তনৰ বাবে উপকৰণ নহয়, কিন্তু পৰিৱৰ্তনৰ বিষয়ে চিন্তা কৰাৰ পথৰ যোগান ধৰে, অতীতত কি হৈছিল প্ৰধানে কেতিয়াও পৰিৱৰ্তন কৰিব নোৱাৰে কিন্তু প্ৰভাৱিত কৰাৰ প্ৰচুৰ সম্ভাৱনা আছে, কেনেকৈ ব্যক্তি বিশেষৰ ভৱিষ্যত পৰিৱৰ্তনত সঁহাৰি আৰু তেখেতসকলৰ প্ৰতিশ্ৰুতি ইয়াত পাব।

সূত্ৰ ১ ঃ পৰিৱৰ্তন যেনে এটা শ্ৰেণীবদ্ধ পদক্ষেপ (Theory 1:Change as a series of steps)

নষ্টাৰ এট অল (২০০০)এ পাঁচ মাত্ৰাৰ দেখুৱাছিল (চিত্ৰ২)।

চিত্ৰ ২ ঃ নষ্টাৰ এট অল (২০০০) ৰ পৰিৱৰ্তনৰ পাঁচ মাত্ৰা

নষ্টাৰ এট অলৰ কামে দেখুৱাইছিল যে যদি যিকোনো এটা মাত্ৰা নোহোৱা হয়, তেতিয়া পৰিৱৰ্তন সম্ভৱতঃ সফল নহ'ব। ইয়াক এক (১)ত ধৰি ৰখা হৈছে। এটা টিক (Tick) চিহ্ন সেই ঠাইত দিলে এটা মাত্ৰা, এটা ত্ৰ ছ চিহ্ই ক'ত এটা মাত্ৰা নোহোৱা হৈছে বুজাব। উদাহৰণ স্বৰূপে, য'ত কোনো ভৱিষ্যত দৰ্শন নাই (যেনে প্ৰথম শাৰীত) , তাত এটা ফলাফল বিশৃখল, কাৰণ পৰিৱৰ্তনৰ উদ্দেশ্য আৰু অভিষ্ট ফলাফল স্পষ্ট নহয়।

তালিকা ১ ঃ ফলাফল, যদি টো মাত্ৰা হেৰাই যায় পৰিৱৰ্তনৰ ফলাফল

ভৱিষ্যত পৰিকল্পনা	সমল সমূহ	নিপুনতা	উদগনি	কাৰ্য পৰিকল্পনা	উৎপাদিত ফল
×	✓	✓	✓	✓	বিভ্ৰান্তি
✓	×	✓	✓	✓	হতাশা
✓	✓	×	✓	✓	উদ্বিগ্নতা
✓	✓	✓	×	✓	আত্মসন্তুষ্টি
✓	✓	✓	✓	×	ত্ৰ মগত পৰিবৰ্তন
✓	✓	✓	✓	✓	সফল পৰিবৰ্তন

এটা শব্দ সমল সাৱধানেৰে আগুৱি আছে, সমলসমূহে অন্তৰ্ভুক্ত কৰিছে মানৱ আৰু ধাতু সমলবোৰক, আভ্যন্তৰত বিদ্যালয় পদাৰ্থগত সমলসমূহ বা আপেক্ষিতভাৱে সূক্ষ্ম সংযোগৰ দ্বাৰা, বহু বিদ্যালয়ত পৰিৱৰ্তন কৰি আছে, আটাইতকৈ তাৎপৰ্যপূৰ্ণ সমল হ'ল মানৰ সমল য'ত অতি বেছি শৈক্ষিক পৰিৱৰ্তন হয়। এজন দুৰ্বল শিক্ষকক উচ্চ প্ৰযুক্তি শ্ৰেণী কোঠা পোৱা সত্বেও এজন দুৰ্বল শিক্ষকেই হ'ব। এজন ভাল শিক্ষক সামান্য সমল পোৱা সত্বেও এজন ভাল শিক্ষকেই হ'ব।

ক্ষেত্ৰ অধ্যয়ন 1 মিচেচ গুপ্তাই শিক্ষণৰ পৰিৱৰ্ত বিচাৰিছে (Case Study 1 : Mrs Gupta wants a change in teaching)

মই ওচৰৰ এখন বিদ্যালয় চাবলৈ হৈছিলো যিখনে ভাল ফলাফল লাভ কৰিছিল আৰু দেখিছিলো যে শিক্ষকসকলে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক সত্ৰি য় ভাৱে পাঠৰ লগত জড়িত কৰাৰ বাবে বিভিন্ন ধৰণৰ শিক্ষণ পদ্ধতি ব্যৱহাৰ কৰিছিল।

তাত দলগত কাম আৰু স্বনিৰ্ভৰশীল কাম, আৰু শিক্ষকসকলে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলৰ যি শিকিলে তাৰ বিষয়ে তেওঁলোকে কি চিন্তা কৰিছে জানিবৰ বাবে প্ৰ ন সোধাৰ বহু কৌশল ব্যৱহাৰ কৰিছিল। অতি সমৰ্থ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলে সঘনে সহায় কৰি আছে যিসকলে তেওঁলোকৰ নিজৰ কামবোৰ লিপিবদ্ধ কৰোতে টান পাইছে, ৰিু শিক্ষকসকলে তেঁলোকৰ পাঠবোৰ বেছি আকৰ্ষণীয় কৰাৰ বাবে সা-সঁজুলি যেনে ফ্লেছকাৰ্ড আৰু বিবিন্ন ছবি বনাইছে। ইয়াৰে বেছিখিনি, ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলৰ কামৰ লগতে, বেৰত প্ৰদৰ্শন কৰিছিল।

মোৰ বিদ্যালয়লৈ ঘূৰি আহি, মই স্থিৰ কৰিলো যে আমাৰ বিদ্যালয়তো কিছু পৰিৱৰ্তন আমি কৰাৰ প্ৰয়োজন আছে। মই সহকৰ্মীসকলৰ এখন সভা পাতিলো আৰু মোৰ সহকৰ্মীসকলক মই ক'লো যে মই কি দেখিলো আৰু কেনেকৈ সেই বিদ্যালয়খন ভাল হৈছে। মই ব্যাখ্যা কৰিলো যে মই বিচাৰো ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকল তেওঁলোকৰ শিকণত বেছি সত্ৰি য়ভাৱে জড়িত হওক আৰু প্ৰত্যেকজনেই দলগত কামক ব্যৱহাৰ কৰি পৰৱৰ্তী সপ্তাহত এটা পাঠৰ পৰিকল্পনা কৰাটো মই বিচাৰো। মই তেখেতসকলক শ্ৰেণী কোঠাসমূহত চাবলৈ যাম, তেকেতসকলে কিমানখিনি অগ্ৰগতি কৰিছে।

ক্ৰি য়া-কলাপ ২ ঃ মিচেচ গুপ্তাই কি এৰিলে? (Activity 2: What did Mrs Gupta miss out?)

তালিকা ১৩ উনুকিয়া/উল্লেখ কৰা আৰু আপোনাৰ দিনলিপিত এইবোৰ প্ৰ.ৰ সেই উত্তৰসমূহ টুকি ৰাখক।

- পৰিৱৰ্তন প্ৰক্ৰি য়াৰ কি বিশেষ অংশ মিচেচ গুপ্তাই এৰি গ'ল?
- পৰিৱৰ্তলৰ বিষয়ে সম্বৰতঃ হ'ব পৰা প্ৰয়াসত তেখেত কেনেকৈ সফল হ'ব?
- কৰিবৰ বাবে তেখেতক অতিৰিক্ত কি প্ৰয়োজন হ'ব?

আলোচনা (Discussion)

মচেচ গুপ্তাৰ এটা ভৱিষ্যত পৰিকল্পনা বোধ আছিল যে তেখেতৰ বিদ্যালয়ৰ শিক্ষকসকলক ব্যাখ্যা কৰিব তথাপিও স্পষ্ট নাছিল যে তেখেতসকলে তেখেতৰ পৰিকল্পনাটো বুজি পাইছে বা সন্মতি দিছে। তেখেতে এটা পৰিকল্পনা কৰিছিল আৰু তেখেতে এটা উদ্দেশ্য কাৰ্যকৰী কৰিছিল— যে তেওঁ তেখেতসকলৰ শ্ৰেণীকোঠা কৰিব, চাব, শিক্ষকসকলৰ বাবে—সম্ভৱতঃ ভীতি প্ৰদৰ্শল কৰা যেন অনুভৱ কৰিছিল, শিক্ষকসকল অনুপ্ৰাণিত হোৱা প্ৰয়োজন, আৰু এইটোৱেই নেতৃত্বৰ মূল দায়িত্ব। সফল উদ্দেশ্যৰ বিষয় হ'ল(ভীতি প্ৰদৰ্শন কৰাৰ সলনি) স্বীকৃতি দিয়া, প্ৰশংসা কৰা আৰু সফল সহযোগীদলৰ অংশ হোৱা।

তেখেতে শিক্ষকসকলৰ সহায়ৰ বাবে কোনো সমলৰ যোগান ধৰা নাছিল, বা প্ৰয়োজনীয় কৌশলসমূহ আছে তাক তেখেতসকলৰ পৰীক্ষা কৰা, তেকেতে যদি আন বিদ্যায়ৰ প্ৰধানৰ লগত কথা পাতি, তেখেতে বহু পৰামৰ্শ আহৰণ আৰু পৰিকল্পনাৰ বাবে তেখেতৰ সহকৰ্মীক সহায়ৰ বাবে নিদৰ্শন, তেখেতৰ পৰিকল্পনা স্পষ্ট কৰিব পাৰিলেহেতেন। তেখেতে সমল আৰু কৌসলসমূহ উন্নত কৰাৰ বাবে কিছুমান ইংগিতো নিশ্চয় দিব পাৰিব।

প্ৰকল্পৰ ওপৰত কাম াৰম্ভ কৰাৰ বাবে সমলসমূহৰ প্ৰয়োজন নাই, তথাপি তেখেতসকলক বিভিন্ন পথেৰে সহায় কৰিব লাগিব, উদাহৰণস্বৰূপে, মিচেচ গুপ্তাই কিছু শ্ৰেণী লোৱাৰ বাবে আগবাঢ়ি আহিল যাতে শিক্ষকসকলে ওচৰৰ বিদ্যালয় পৰ্যবেক্ষণ কৰিব পাৰে আৰু তেখেতসকলে নিজে চাই বিষ?সমূহ বাচি ল'ব পাৰেযে তেখেতে তেখেতসকলক কি কৰিব দিব বিচাৰিছে।

তেখেতে এখন আঁচনি প্ৰস্তুত কৰিলে, কাৰণ তেখেতে আশা কৰিছিল খন্তেকতে হোৱা পৰিৱৰ্তনৰ কিন্তু এইটো অবাস্তৱ াইয়াৰ সলনি তেকেতে পৰিকল্পনাৰ সৈতে কাম আৰম্ভ কৰি সহকৰ্মীসকলক উন্নতিকৰণৰ প্ৰণালীৰে ধাৰণাবোৰ উলিয়াই অনাৰ চেষ্টা কৰিব পাৰিলেহেতেন।

ক্ষেত্ৰ অধ্যয়ন 2 ঃ মিঃ চন্দ্ৰই নতুন কামৰ আৰম্ভৰে নিৰূপনৰ পথ প্ৰদৰ্শন (Case Study 2 : Mr Chandra leads a new approach to assessment)

প্ৰাথমিক প্ৰধানশিক্ষক মি. চন্দ্ৰই তেখেতৰ বিদ্যালয়ত CCE ৰ ওপৰত এটা অগ্ৰগতিৰ পাঠক সংস্থাপিত কৰি যোগদান কৰিছিল।

অগ্ৰগতি (course)ত CCE ৰ সকলো গুণসমূহ ব্যাখ্যা কৰা হৈছিল আৰু শিকণত বিকাশ কৰিবৰ বাবে কিছু স্বাভাৱিক প্ৰত্যজনক উদাহৰণেৰে কেনেকৈ CCE য়ে শিকণৰ বিকাশ কৰেব্যাখ্যা কৰি দেখুৱা হৈছিল। মই স্বাভাৱিকতে প্ৰেৰণা অনুভৱ কৰি বিদ্যালয়লৈ ঘূৰি গৈছিলো। পৰৱৰ্তী সহকৰ্মীসকলৰ লগতে হোৱা সভাতে মই CCE ৰ বিষয়ে মোক সহকৰ্মীসকলক ব্যাখ্যা কৰিছিলো (মোৰ বিদ্যালয়ত কাম কৰা ছয়জন শিক্ষক আছে) আৰু কৈছিলো যে পৰৱৰ্তী কিছু সপ্তাহত তেখেতসকলৰ সকলোৱে জিলা শিক্ষা আৰু প্ৰশিক্ষণ প্ৰতিষ্ঠানত (DIET) এটা অগ্ৰগতি (course) যোগদান কৰাৰ সুযোগ পাব। তেখেতসকলে চাওক কেনেকৈ উৎসাহপূৰ্ণ, াৰু

বেছি শিকাৰ সুযোগ দি মই আদৰণি জনাব পাৰো। মই এইটোত ব্যাখ্যা কৰিলো যে, মই বিদ্যালয়ৰ পৰিচালনা সমিতি কমিটীকো (SMC) সুধিম যদি মই বাজেট পুনৰ গঠন কৰি তেখেতসকলৰ শ্ৰেণীকোঠাসমূহত CCE সাহায্যৰ বাবে কিছু সমল কিনিব পাৰো।

তেকেতসকল অগ্ৰগতি (course) ৰ পৰা পৰ্যাপ্ত ধাৰণা আৰু এখন বিস্তাৰিত প্ৰশিক্ষণ হাতপুথি লগত লৈ ঘূৰি আহিল। প্ৰথম দুটা সপ্তাহৰ বাবে তাত পৰ্যাপ্ত কাম আছিল। যেতিয়া মই বিদ্যালয়ৰ চাৰিওফালে খোজ কাঢ়িচিলো, শিক্ষকসকলে প্ৰশ্ন সোধা মই শুনিবলৈ পাইছিলো, উৎসাহপূৰ্ণ প্ৰতিপুষ্টি দিয়া আৰু বোধক পৰীক্ষা কৰা নাইশুনিবলৈ পাইছিলো, কিন্তু তাৰ পাছত এটা সপ্তাহ বন্ধ আছিল আৰু আমি যেতিয়া ঘূৰি আহিছিলো, এনে লাগিছিল যেন সকলোবোৰ পাহৰি গ'ল। প্ৰশিক্ষণৰ হাতপুথি ছেল্ফৰ ওপৰত পৰি ৰ'ল আৰু শিক্ষকসকলে শিকণ কাৰ্য সেই পথেৰেই কৰিলে যিদৰে তেখেতসকলে সদায় কৰে, মই নাজানো কি কৰিম।

মই সূক্ষ্মভাৱে নিৰীক্ষণ কৰাৰ স্থিৰ কৰিলো, মই দুজন শিক্ষকৰ লগত কথা পাতিলো যিকেইজন অগ্ৰগতি (course) বিষয়ত বহু বেছি উৎসাহপূৰ্ণ আছিল। তেখেতসকল মান্তি হ'ল যে CCE সাৰমৰ্মৰ তথ্য বিশ্লেষণৰ বাবে ভাল, কিন্তু কাৰ্য কৰাত কষ্টকৰ— ই পাঠসমূহৰ পৰিকল্পনাত দিঘলীয়া সময় লয় আৰু তেখেতসকলে পাঠ্যক্ৰম সম্পূৰ্ণ কৰাৰ বিষয়ত চিন্তিত, এজনে অসুবিধ্য পাইছে কাৰণ তেখেতৰ শ্ৰেণীত ৬০ জন ছাত্ৰ-ছাত্ৰী আছে।

মই অনুভৱ কৰিলো যে অতি শীঘ্ৰে পৰিৱৰ্তন কৰিবৰ বাবে এইটো বহু বেছি, শিক্ষকসকলে তৎক্ষণাৎ course টো পাহৰি যায় াৰু প্ৰয়োজনীয় কৌশলসমূহ উন্নত কৰাৰ বাবে এটা course পৰ্যাপ্ত নহয়, মই এটা নতুন পৰিকল্পনা বিচাৰিছো।

মই প্ৰশিক্ষকজনক আমাৰ সহকৰ্মীৰ সবাত সকলোৰে লগত কথা পাতিবৰ বাবে আমন্ত্ৰণ জনালো আৰু CCE ৰ কাৰ্য প্ৰণালীৰ বাবে কিছু ব্যৱহাৰিক উদাহৰণ দিবলৈ ক'লো, মই শিক্ষকসকলক তিনিজনকৈ দুটা দলত ভাগ কৰিলো, ধাৰমা আছিল যাতে তেখেতসকলে ইজনে সিজনৰ শিক্ষক আৰু প্ৰশিক্ষক হ'ব পাৰে, মই প্ৰত্যেকজন শিক্ষককে এটা সপ্তাহৰ বাবে অবিৰত আৰু সামগ্ৰিক মূল্যায়ন(CCE)ৰ ওপৰত কেন্দ্ৰীভূত কৰিবলৈ, আন দুজনৰ সৈতে শিক্ষক হিচাপে কাৰ্য কৰিবলৈ ক'লো। সেয়ে দুটা সপ্তাহৰ শেষত, প্ৰত্যেককে নতুন কৌশল চেষ্টা কৰি উলিয়াবৰ বাবে সুযোগ দিয়া হ'ল।প্ৰত্যেকদিনা, এটা দলৰ তিনিজনে সভাত উপস্থিত থকাত ব্যৰ্থ হৈছিল আৰু তেখেতসকলৰ CCE ৰ পৰিকল্পনাৰ আলোচনাত সময় ব্যৱহাৰ কৰিছিল আৰু প্ৰতিপুষ্টি পাইছিল। ণি তেখেতসকলক প্ৰত্যেকৰে পাঠবোৰ চাবৰ বাবে উৎসাহিত কৰিছিলো, আৰু মই আগবাঢ়ি গৈছিলো তেখেতসকলৰ শ্ৰেণীবোৰত শিকাবৰ বাবে যাতে তেখেতসকলেও কৰিব পাৰে।

এইটোৱে বহু ভাল কাম কৰিছিল, দুটা সপ্তাহৰ পিছত, দুজন সহকৰ্মীৰ সহায়ৰ সৈতে প্ৰত্যেকেই CCEৰ ওপৰত কেন্দ্ৰীভূত হোৱাৰ সুযোগ পাইছিল, এই শিক্ষক/গুৰুৰ প্ৰক্ৰিয়াও বৰ সহাকাৰী। প্ৰত্যেকজনেই স্থিৰ কৰিলে যে এই কাম আন তিনি সপ্তাহলৈ আগবঢ়াই লৈ যাব, প্ৰথম সপ্তাহ CCE ৰ ওপৰত প্ৰত্যেক শিক্ষকৰ সৈতে মনোনিৱেশ কৰিব আৰু আন দুটা সপ্তাহত আনজনক সহায় কৰিব।

চিত্ৰ 3, এজন শিক্ষকে এজন ছাত্ৰক এটা প্ৰশ্ন সুধিছে।

ক্ষেত্ৰ অধ্যয়ন চ য়ে প্ৰদৰ্শন কৰিছে যে যদিও পৰিৱৰ্তনৰ সকলো, উপাদান থাকে (ভৱিষ্যতবোধ, কৌশল, আৰু কাৰ্য পৰিকল্পনা) তেতিয়া পৰিৱৰ্তন কেতিয়াও সফল হ'ব নোৱাৰে, এই ক্ষেত্ৰত, প্ৰয়োজনীয় কৌশলসমূহ উন্নত কৰাটো যেনেদৰে মিঃ চন্দ্ৰই আশা কৰা ধৰণে হোৱা কঠিন- শিক্ষকসকলে অগ্ৰসৰ হোৱা প্ৰয়োজনীয় সহায় বিচাৰে আৰু এটা প্ৰশিক্ষণ কাৰ্যত্ৰ মততকৈ উৎসাহ বিচাৰে।

তত্ব ২ ঃ সুত্ৰৰ পৰিৱৰ্তন (Theory 2: Change formula)

পৰিৱৰ্তন কেনেকৈ হ'ব, পৰিৱৰ্তনৰ তত্ব কোনো নিখুত বিৱৰণ নাই, কিন্তু তেখেতসকলৰ পৰিৱৰ্তনৰ আনুসংগিকতাৰ বিষয়ে চিন্তা কৰাত প্ৰধানক সহায় কৰিব। গ্লেইচাৰৰ (gleichers) পৰিৱৰ্তনৰ সুত্ৰৰ (বেকহাৰ্ড ১৯৭৫ত উৰ্দ্ধৃত) আন এটা তত্ব যিয়ে পৰিৱৰ্তনৰ প্ৰত্ৰি য়াত লিপ্ত হোৱাত সহায় কৰিব। সূত্ৰ ছাৰ্টসমূহত প্ৰয়োজনীয় বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ গুণসমূহ আছে যিয়ে প্ৰয়োজনীয় পৰিৱৰ্তনসমূহ আৱদ্ধ কৰি ৰাখে যদি আপোনাৰ বিদ্যালয়ত পৰিৱৰ্তিত হৈ সংস্থাপিত হৈ থাকে।

সূত্ৰটো হৈছে

DxVxF>R

এইটোক তলত দিয়া ধৰণে ব্যাখ্যা কৰা হৈছে—

- আজিৰ বাস্তৱতাৰ সৈতে অসন্তুষ্ট হৈ ব্যক্তি সকলৰ দ্বাৰা ইতিমধ্যে লিপিবদ্ধ হৈ থকা পৰিৱৰ্তনৰ বাবে 'D'ৰ প্ৰয়োজন।
- 'V' হ'ল পৰিৱৰ্তনৰ কাৰণে ভৱিষ্যত দৰ্শনত পৰ্যাপ্ত পৰিমাণে ব্যধ্য কৰোৱা হৈছে যে বহু ব্যক্তি য়ে কি সম্ভৱ হ'ব প্ৰত্যক্ষ কৰাত সমৰ্থ হয়।
- 'F'এ পদক্ষেপক পৰিৱৰ্তন প্ৰয়োগ কৰাত প্ৰতিনিধিত্ব কৰি গোটেই সমাজখনৰ দ্বাৰা স্থিতিৰ গুৰুত্ব নিৰ্ণয় কৰে।
- যদি পূৰ্বৰ তিনিটা ঠাইত থাকে (তেতিয়া সম্ভৱতঃ তেখেতসকলৰ ফলাফল বেছি শ্ৰেষ্ঠ হ'ব) অনিবাৰ্য আৰু প্ৰতিবোধ ক্ষমতা বালদৰে অৱগত (R) কৰি যে তাত পৰিৱৰ্তন হ'বই, তেতিয়া তেখেতসকলৰ সম্ভৱতঃ ফলাফল বেছি শ্ৰেষ্ঠ হ'ব।

বদ্যালয়ৰ প্ৰধানৰ কাৰণে প্ৰত্যাহ্বান হ'ল শিক্ষকসকলক পতিয়ন নিওৱা যি যসকলে আপুনি কৰিব বিচৰা পৰিৱৰ্তনৰ বিষয়ৰ সৈতে 'অসন্তুষ্ট'। সম্ভৱতঃ আপোনাৰ শিক্ষকসকল কিছুসংক্যক বিষয়ৰ দ্বাৰা 'অসন্তুষ্ট' হ২ব পাৰে, যেনে সমলসমূহৰ অভাৱ, তেখেতসকল শ্ৰেণীৰ আকাৰ, তেখেতসকলে আশা কৰা ধৰণেৰে কামৰ পৰিমাণ বা তেখেতসকলৰ কিছু সংখ্যক ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে সময়মতে গৃহকাৰ্য কৰা, তেখেতসকল সম্ভৱতঃ কমকৈ 'অসন্তুষ্ট' তেখেসকলৰ শ্ৰেমী কোঠাত শিকণত অংশগ্ৰহণৰ পৰিমাণৰ সৈতে, বা তেখেতসকলে কৰা অবিৰত আৰু সামগ্ৰিক মূল্যায়নৰ পৰিমাণৰত।

তাত বহু সংক্যক বিষয় াছে যে াপুনি আপোনাৰ শিক্ষকসকলক অভিৰোচন কৰিব পাৰিব আৰু তেখেতসকলক পতিয়ন নিয়াব পাৰিব যে কোনো ধৰণৰ পৰিৱৰ্তন হোৱাটো আপুনি আশা কৰে, ইয়াত ভাৰতবৰ্ষৰ পৰা বিদ্যালয় প্ৰদানৰ দুটা উদাহৰণ দিয়া হৈছে।

- ম. তালুকদাৰৰ বিদ্যলয়ৰ শিক্ষকসকলে সদায়ে পাঠ্যত্ৰ ম সম্পূৰ্ণ কৰাৰ বাবে অতি গেগেৰে গতি কৰে, তেখেতে লক্ষ্য কৰে তথাপিও পৰীক্ষা ফলাফলবোৰ সংগতিপূৰ্ণভাৱে দুৰ্বল, যদিও শিক্ষকসকলে সম্পূৰ্ণ পাঠ্যত্ৰ ম সাঙুৰি লয়, মাত্ৰ আধাসংখ্যক ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়েহে সপল হ'বৰ বাবে প্ৰয়োযন হোৱা শতকৰা ৮০ শতাংশ মান (grade) পায়, মি. তালুকদাৰে সিদ্ধান্ত ল'লে যে পাঠ্যপুথিখন বিস্তৃতভাৱে সাঙুৰি লোৱাতকৈ এইটো বেছি ভাল হ'ব যদিহে তেওঁলোকক মূল অৰ্হতাসমূহ খৰচি মাৰি শিকায় যাতে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলে সঁচাকৈয়ে এইবোৰ বুজি পায়, মুঠতে সকলো ছাত্ৰ-ছাত্ৰ পাঠ্যপুথি আছে আৰু যদি তেওঁলোকে কামবোৰ বালদৰে বুজি পায় তেন্তে খুব সম্ভৱতঃ তেওঁলোকে নিজস্ববাৰে পঢ়িবৰ বাবে অতিৰোচিত হ'ব, তাৰ পিছত তেখেতে শিক্ষকসকলক ক'লে যে তেখেতসকল পাঠ্যপুথিৰ লগত দৃঢ়তাৰে বান্ধ খাব নালাগে। তেখেতসকলে ইচ্ছা কৰিলে তেখেতসকলে বিচৰা ধৰণেৰে নতুন বিষয়ৰ আৰম্ভ কৰিব পাৰে যেতিয়ালৈকে ছাত্ৰ-চাত্ৰীসকলক জড়িত কৰি ৰাখিব পাৰে াৰু তেখেতসকলে প্ৰত্যেকটো ত্ৰি য়াকলাপ চেষ্টা আৰু কৰাতকৈ মূল অৰ্হতাৰ লগত সম্বন্ধ থকা ত্ৰি য়াকলাপসমূহ নিৰ্বাচন কৰি ল'ব পাৰে, তেখেতে তেখেতসকলক বিষয়/বিভাগ অনুযায়ী দলত কাম কৰাৰ বাবে উৎসাহিত কৰিলে, যাতে তেখেতসকলে মূল ধাৰণাসমূহ চিনাক্ত

করিবলৈ আৰু বিষয় দল হিচাপে সভাৰ বাবে সময় উলিয়াবলৈ ক'লে, যাতে সেই সময়ৰ বাবে স্থিৰ হোৱা সকলো সহকৰ্মীৰ সভাত ব্যাঘাত নহয়।

- মিচেচ কলিতা হতাশ হৈ পৰিছিল কাৰণ তেখেতৰ শিক্ষকসকলে নম্বৰৰ ৰীটসমূহ নিৰূপনৰ আৰু পৰীক্ষাৰ কাৰণে সম্পূৰ্ণ কৰা নাছিল, সেয়ে প্ৰত্যেক বছৰত দলবোৰ কিমান অগ্ৰগতি কৰিছে সেইটো নিয়াৰিকৈ তেখেতে বিশ্লেষণ কৰিব পৰা নাছিল, তেখেতসকলে মান নৰূপন কৰে আৰু তেওঁলোকক ঘূৰাই দিয়ে, কিন্তু পিছত কয় যে তেখেতসকলৰ লিখিত নথি ৰখাৰ সময় নাই, তেখেতে ক'লে যে অভিভাৱকৰ সভাৰ বাবে নথিৰ ৰীটখনৰ প্ৰয়োজন আছে, কিন্তু কিছুমান শিক্ষকে আঙুলিয়াই দিলে যে এইবোৰ সভালৈ বাস্তৱতে কেইজন আহে, মিচেচ কলিতা, স্থানীয় গাঁও লৈ কিছু কিছু অভিভাৱকৰ লগত কথা পাতিবৰ বাবে গ'ল। তেওঁলোকে তেওঁলোকৰ খেতিৰ বিষয়ে তেওঁক কোৱা কথাবোৰ আৰু তেওঁলোক কিমান ব্যস্ত তেওঁ শুনিলে , তেখেতে এটা সমতা ব্যৱহাৰ কৰি ব্যাখ্যা কৰিলে কিয় তেওঁলোক গধূলি অভিভাৱকৰ সভালৈ আহিব পাৰিব। তেখেতে উল্লেখ কৰিলে যে যেতিয়া তেওঁলোকে তেওঁলোকৰ বীজবোৰ ৰোৱে, তেওঁলোকে তেতিয়া পথাৰত সেইবোৰ এনেয়ে থৈ নাহে। তেওংলোকে সদায়ে পৰীক্ষা কৰি নিশ্চিন্ত হয় যাতে তাত পৰ্যাপ্ত পানী আছে, যাতে তাত অনিষ্টকাৰী বস্তু আৰু যাতে গছবোৰ ভালকৈ বাচি থাকে, তেওঁলোকেও তেওঁলোকৰ ল'ৰা-ছোৱালীৰ বাবে একেখিনি কৰাৰ প্ৰয়োজন, তেখেতে ব্যাখ্যা কৰিলে যে তেওঁলোকৰ ল'ৰা-ছোৱালীও এটা বীজৰ দৰে আৰু বিদ্যালয়ত সিহঁতে কি শিকিছে আৰু কিমান আগুৱাই গৈছে নিৰূপন কৰাৰ সুযোগ লোৱাটো তেওঁলোকৰ উচিত, পৰৱৰ্তী অভিভাৱকৰ সভাত গধূলি, উপস্থিতি বহু পৰিমাণে ভাল হ'ল। কিছু শিক্ষক সজ্জিত হৈছিল কাৰণ তেখেতসকলে অভিভাৱক সকলক তেখেতসকলৰ ল'ৰা-ছোৱালীৰ অগ্ৰগতিৰ হোৱাৰ তথ্য বিস্তৃতভাৱে দেখুৱাব পৰা নাছিল। বিদ্যালয়ত তথ্য সংগ্ৰহৰ কামৰ অতি সোনকালে বিকাস হ'ল ।ৰু মিচেচ কলিতাই বেছি সফলতাৰে অগ্ৰগতি বিশ্লেষণ কৰিবলৈ সমৰ্থ হ'ল।

প্ৰথম উদাহৰণত, মিঃ তালুকদাৰে এটা সমস্যাক সূচাৰুৰূপে সমাদান কৰিলে যে অগতেই এই বিষয়ে তেখেতৰ শিক্ষকসকল অসন্তুষ্ট আছিল। দ্বিতীয় উদাহৰণত, মিচেচ কলিতাই কিছু পৰিমাণে হ'লেও চতুৰতাৰ ব্যৱহাৰ কৰি এনে পৰিৱেশ সৃষ্টি কৰিলে, যিয়ে শিক্ষকসকলক অনুভৱ কৰিবলৈ বাধ্য কৰালে যে তেখেতসকলে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ অগ্ৰগতিৰ তথ্য নিজস্বভাৱে কথাটো প্ৰয়োজনীয়, আন কৌশলসমূহ যিবোৰ আপুনি ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰে তলত অন্তৰ্ভুত্ত কৰা হ'ল ঃ

- চৰকাৰৰ পৰা পৰিৱৰ্তন আহিলেহে ইয়াক স্বচ্ছ কৰি গঢ়িব পাৰি, আৰু এই কাম কৰিবৰ বাবে আপোনালোক সকলোৱে একগোট হৈ কাম আগুৱাই যাব লাগিব।
- বদ্যালয়ৰ শিক্ষকসকলক পুনৰীক্ষণ প্ৰত্ৰি য়াত জড়িত কৰাব লাগিব (বিদ্যালয়ৰ পুনৰীক্ষণৰ ওপৰত নেতৃত্বৰ গোটটো চাওক) যাতে কেনেকৈ বিদ্যালয়খনে কাৰ্য সম্পাদন কৰিছে সেই বিষয়ে তেখেতসকলৰ প্ৰথম জ্ঞান থকা উচিত
- তেখেতসকলৰ শ্ৰেণীত থকা সমস্যাবোৰৰ দায়িত্ব লোৱাৰ বাবে শিক্ষকসকলক উৎসাহিত কৰিব লাগিব। এইটো উপস্থিতি, ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলে তেওঁলোকৰ গৃহকাৰ্য সম্পূৰ্ণ কৰাৰ অনুপাত, দৃশ্যমানতা/চেহেৰা, নিয়মানুৱৰ্তিতা বা কাৰ্য ব্যস্ত শ্ৰেণীকোঠা হ'ব পাৰে। আপুনি এইটো কৰিব পাৰে সাপ্তাহিক পুৰস্কাৰৰ দ্বাৰা প্ৰৰোচিত কৰি যিটোৱে আপোনাৰ দৃষ্টিত গুণগতভাৱে আটাইতকৈ ভাল কাৰ্য সম্পাদন কৰিছে সেই শ্ৰেণীটোৰ বাবে।

চিন্তন (Pause for thought)

- ত্ৰি য়াকলাপ ২ ত আপুনি তালিকাভুত্ত কৰা পৰিৱৰ্তনবোৰৰ বিষয়ে ভাবক, কোনটো পৰিৱৰ্তনৰ বাবে আপুনি কিছুমান উদ্দেশ্যৰ বিষয়ে ভাবিছিলে যিটোৱে বহু ব্যত্তি ক অসন্তুষ্ট কৰিছিলে ?
- কোনবোৰ পৰিৱৰ্তনত আপুনি চিন্তাৰ প্ৰয়োজন বুলি ভাৱে যিয়ে কিছুমান অসন্তুষ্টি পথৰ সৃষ্টি কৰে।

তত্ত্ব ৩ ঃ শক্তি শালী চিন্তাধাৰাৰ ক্ষেত্ৰৰ বিশ্লেষণ, (Theory 3:Force field analysis)

পৰিৱৰ্তনৰ আন এটা তত্ব হৈছে 'শক্তি শালী চিন্তাধাৰাৰ ক্ষেত্ৰৰ বিশ্লেষণ'। আপোনাক পৰিৱৰ্তনৰ প্ৰথম সহায় হিচাপে, এই পথে আপুনি যে স্থানত আছে সেই পৰিৱৰ্তনৰ পৰিস্থিতিৰ ওপৰত কেন্দ্ৰীভূত কৰাত উৎসাহিত কৰিব আৰু দ্বিতীয়তে সম্ভৱ হোৱা প্ৰতিৰোধৰ উৎসসমূহ চিনাক্ত কৰা।

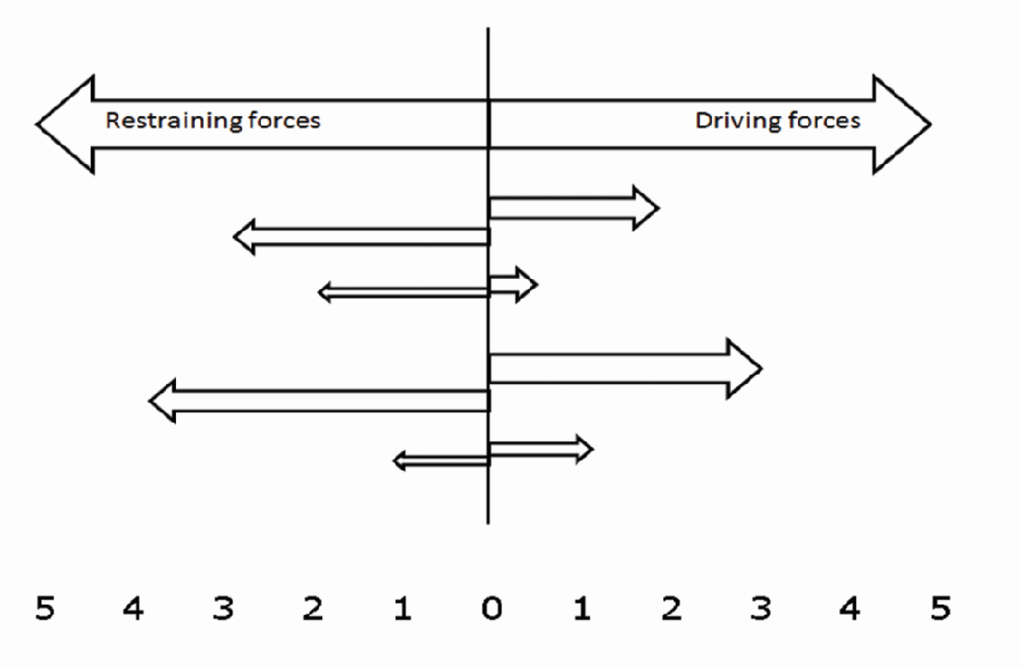

চিত্ৰ 4 ঃ বলৰ ক্ষেত্ৰ বিে ষণ

শক্তি শালী চিন্তাধাৰাৰ ক্ষেত্ৰ বিশ্লেষণ কেনেকৈ কৰিব ঃ

1. যি পৰিৱৰ্তন বিচাৰিছে তাক স্পষ্ট কৰক,
2. এটুকুৰা ডাঙৰ কাগজত সমান্তৰালকৈ পৰিৱৰ্তনৰ বিবৃতিৰ পৰা এডাল আঁচ টানক (বা ব'ৰ্ডৰ এপৰত বা কম্পিউটাৰৰ স্ ীনৰ ওপৰত)
3. আঁচডালৰ সোঁফালে প্ৰেৰণাদায়ক শক্তি আঁকক আৰু বাওঁফালে প্ৰতিবোধ শক্তি ক আঁকক।
4. প্ৰত্যেক শক্তি ৰ বাবে কাঁড় চিনৰ দৈৰ্ঘ্য (০ ৰ পৰা ৫) কাৰকৰ প্ৰসাৰণ দৰ্শাব, ৫ৰ যি অতি শক্তি শালী।
5. প্ৰত্যেকডাল কাঁড়ৰ গাঢ়তাই শক্তি ৰ আপেক্ষিক প্ৰয়োজনীয়তাৰ প্ৰতিনিধিত্ব কৰিব।

উল্লেখিত ক্ষেত্ৰ অধ্যয়নত, মি. বৰুৱাই মাধ্যমিক বিদ্যালয়ত গৃহকাৰ্য পৰিৱৰ্তন পথৰ পৰিকল্পনাত শক্তি শালী চিন্তাধাৰৰ ক্ষেত্ৰ বিস্লেষণৰ ব্যৱহাৰ কৰিছে (প্ৰাথমিক বিদ্যালয়তো কেৈদৰে ইয়াক ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰিব)

ক্ষেত্ৰ অধ্যয়ন ৩ ঃ মি. বৰুৱাৰ গৃগকাৰ্য সমস্যাৰ সমাধান (Case Study 3: Mr Agarwal tackles homework)

পৰৱৰ্তী শিক্ষাকালৰ সময়ত মোৰ শিকণৰ পদক্ষেপত, আৰু সহকৰ্মীৰ কোঠাত শিক্ষক সকলৰ সৈতে হোৱা কথোপকথনত, মই লক্ষ্য কৰিছিলো যে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলে কৰা গৃহকাৰ্যৰ সৈতে প্ৰচুৰ পৰিমাণে অসন্তুষ্টতাত ভাগ লৈছে, কেতিয়াবা লৰালৰিকৈ, বিশৃংখলে , অসম্পূৰ্ণ বা সাধাৰণভাৱে নকৰা ইত্যাদি। শিক্ষকসকল হতাশ হৈ পৰিছিল কাৰম ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলৰ কামবোৰক সুদৃঢ় কৰাৰ সুযোগৰ পৰা আঁতৰি গৈছিল আৰু যদি তেকেতসকলৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলৰ লগত ধনাত্মক সম্বন্ধ স্থাপন কৰাৰ সলনি তেখেতসকল অবিৰতভাৱে বিৰত্ত হয়।

শিক্ষাকালৰ আৰম্ভণিতে মই এখন সহকৰ্মী সভা আয়োজন কৰিলো ৷ৰু মই বিচাৰিছো যে আমি সকলোৱে একেলগে এই সমস্যাৰ সমাধানকৰাটো, মই এই বিষয়েও উল্লেখ কৰিলো যে মই যি দেখিছো আৰু যিবোৰৰ বিষয়ে ব্যত্তি সকলে কৈছে, আৰু অতি সোনকালে গৃহকাৰ্যৰ দুৰ্বল স্তৰৰ বিষয়ে এখন সজীৱকৰণ আলোচনা কৰা হ'ব, মই সভাখন শ্ৰেণীকোঠাত আয়োজন কৰিলো যাতে শত্তিশালী চিন্তাধাৰাৰ বিশ্লেষণৰ বাবে ব্লেক ব'ৰ্ড ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰো।

ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলৰ দ্বাৰা কৰা গৃহকাৰ্যৰ মানৰ পৰিৱৰ্তন আমি বিচৰাৰ দৰে প্ৰায়ে বিকাশ হ'বলৈ আৰম্ভ হৈছিল, আমি সকলোৱেই সেই বিষয়সমূহৰ সৈতে চিন্তা কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিলো যিয়ে আমাক সহায় কৰিব আৰু সেই বিষয়সমূহৰ বিষয়ে যিয়ে ইয়াক কষ্টসাধ্য কৰে।

এইটো কি প্ৰেৰণাদায়ক শত্তি যিটোৰ সৈতে আমি ওপৰলৈ উঠো ঃ

- অভিভাৱকসকলে তেখেতসকলৰ ল'ৰা-ছোৱালীক গৃহকাৰ্যত প্ৰবৃত্ত কৰোৱাৰ প্ৰতি আগ্ৰহী।
- সাৱধানতাৰে আঁচনি কৰা গৃহকাৰ্যৰ অভ্যাসে শিকণত সহায় কৰে।
- পাঠ্যত্ৰ ম শেষ হোৱাটো আমাক গৃহকাৰ্যই সহায় কৰে,
- ৰাষ্ট্ৰীয় পাঠ্যত্ৰ ম গাঁঠনি ২০০৫ য়ে গৃহকাৰ্য প্ৰতিষ্ঠিত কৰাটো আমাৰ পৰা আশা কৰে।
- সকলো বিদ্যালয়ে গৃহকাৰ্য কৰোৱাই, সেয়ে আমি যোৱাটো উচিত আৰু ান বিদ্যালয়ৰ সহকৰ্মীসকলৰ লগত কথা পাতি তেখেতসকলে কেনেদৰে এই সমস্যাটো সমাধান কৰিছে চোৱা উচিত।
- বিদ্যালয় পৰিকল্পনা সমিতিয়ে নিয়মিত বিত্তিত গৃহকাৰ্য দিয়াটো আশা কৰে। আৰু ইয়াত আমি চিনাত্ত কৰা প্ৰতিৰোধ শত্তি সমূহ াছে।
- কিছুমান ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে গধূলি ঘৰুৱা কাম-বন কৰাৰ বাবে দায়বদ্ধ হয় আৰু সেয়ে গৃহকাৰ্য কৰাৰ সময় নাপায়।
- উৎকৃষ্ট গৃহকাৰ্যৰ অনুসীলনসমূহৰ চিন্তা কৰাটো কষ্টকৰ, সেয়ে ামি প্ৰায়ে পাঠ্যপুথিৰ পৰা টোকা প্ৰতিলিপি কৰাটো অৱলম্বন কৰো, যিটো ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলৰ বাবে অলপ হ'লেও বিৰত্তি কৰ হ'ব পাৰে।
- পাঠসমূহ পৰিকল্পনাত বহু দিঘলীয়া সময় লয়—একেদৰে গৃহকাৰ্য কৰিকল্পনা কৰাটোও সঁচাকৈয়ে কষ্টকৰ।
- গৃহকাৰ্যই প্ৰচুৰ পৰিমাণৰ মান নিৰূপনৰ সৃষ্টি কৰে (মোৰ শ্ৰেণীত মোৰ ৬০জন ছাত্ৰ-ছাত্ৰী আছে আৰু তেওঁলোকৰ গৃহকাৰ্যৰ মান নিৰূপন কৰাটো মোৰ সম্ভৱ নহয়, সেয়ে এইটোক সময় অপব্যয় বুলি ভাবো)।
- ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলে ইজনে-সিজনৰ গৃহকাৰ্য গৃহকাৰ্য মাথো অনুলিপি কৰে যিটো এটা সময় অপব্যয়।
- পৰ্যবেক্ষণত দেখা গৈছে যে সকলোৱে গৃহকাৰ্য পৰীক্ষা কৰা অসম্ভৱ যাৰ বাবে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক এই কাম নকৰাৰ বাবে ক্ষমা কৰা হয়।

ত্রি য়াকলাপ ৩ ঃ আপোনাৰ বিদ্যালয়ত শক্তিশালী চিন্তাধাৰৰ ক্ষেত্ৰৰ ব্যৱহাৰ (Activity 3: Using force field analysis in your school)

মি. বৰুৱা াৰু তেখেতসকলৰ শিক্ষকসকলে কৰা ক্ষেত্ৰ অধ্যয়ন ৩ ত কৰা প্ৰেৰণাদায়ক শক্তি আৰু প্ৰতিৰোধক শক্তিৰ তালিকাখন চাওক, চিত্ৰ ৪-৩ ত থকাৰ দৰে একে আকৃতিত (Format) এতিয়া, অতি শক্তিশালী সমস্যাৰ বাবে এডাল আটাইতকৈ দিঘলীয়া কাঁড় চিহ্ৰ সৈতে এতিয়া এইবোৰ বহোৱাৰ চেষ্টা কৰক (উদাহৰণস্বৰূপে বিদ্যালয় পৰিচালনা সমিতিয়ে গৃহকাৰ্য নিৰীক্ষণ কৰা) আৰু আটাইতকৈ শকত কাঁড় চিহ অতি প্ৰয়োজনটোৰ বাবে (যেনে শিক্ষকসকলে উপযোগী)। আপোনৰ চিহ্ৰ এপৰত অতি প্ৰয়োজনীয় কাৰকটো বহুৱাওক, মি. বৰুৱাৰ তালিকাই এই পদ্ধতিটো অভ্যাস কৰাত াপোনাক এটা সুবিধা দিব।

আপোনাৰ শিকণ দিনলিপিত যেতিয়া এই চিত্ৰ অংকন কৰিব,বাদ নিদিয়াকৈ সুনিশ্চিত হওক যে আপোনাৰ নিজৰ আনুসংগিক কথা তালিকাত াপুনি যোগ দিব লগা াছে আৰু আপুনি প্ৰেৰমাদায়ক শক্তিসমূহক নিয়াৰিকৈ আৰু প্ৰতিৰোধ সক্তিসমূহক কাম কৰাত নিয়ন্ত্ৰণ কৰিব।

আলোচনা (Discussion)

সমস্যাবোৰ প্ৰথমে তালিকাকৰণ আৰু বৰ্গীকৰণ, আৰু তাৰ পিছত সিহঁতক গুৰুত্ব দি, আপুনি আপোনাৰ প্ৰচেষ্টাক প্ৰাধান্য দিলে প্ৰতিৰোধী শক্তিসমূহক সমাধান কৰিব পাৰিব আৰু বহু পৰিমাণৰ প্ৰেৰণাদায়ক শক্তিসমূহক গঢ় দিব পাৰিব। কি প্ৰয়োজনীয় আৰু কি শক্তিক পৰিৱৰ্তন কৰা হৈছে এইটো দৃষ্টিৰ পৰা অঁতৰি যোৱাটো সহজ। এনেধৰণৰ ন'ৰ বৰ্ণনাই আপোনাৰ ফলাফল আৰু আন ব্যক্তিৰ লগত অংশ লোৱাটো আপোনাক সহায় কৰিব। মি. বৰুৱাই কেনেদৰে নিয়াৰিকৈ পৰিৱৰ্তনৰ বিষয়ে আগবঢ়াই নিছে ক্ষেত্ৰ অধ্যয়ন ৪ত চাওক।

ক্ষেত্ৰ অধ্যয়ন ৪ ঃ আগৰৱালা ডাঙৰীয়াই খেলা বল চিনাক্ত কৰিছে (Case Study 4: Mr Agarwal identifies the forces at play)

মি. বৰুৱাই গুৰুত্ব নিদিয়াকৈ শক্তিসমূহক চিনাক্ত কৰিছিল। আমি আমাৰ তালিকা প্ৰস্তুত কাৰ পিছত, আমি স্থিৰ হ'লো যে, আটাইতকৈ ডাঙৰ প্ৰেৰণাদায়ক শক্তিয়ে গৃহকাৰ্য দি পাঠ্যত্ৰ ম শেষ কৰাত সুযোগ প্ৰদান কৰে। আমি কিছুমান পাঠ্যপুথি পঢ়ি কামত প্ৰবৃত্ত হ'লো, কিন্তু বহুকেইজন শি৭কে স্বীকাৰ কৰিলে যে যিবোৰ কাম ভালদৰে বুজি পাইছে সেইবোৰ কেতিয়াও পৰীক্ষা নকৰে, এটা আটাইতকৈ সৰু প্ৰেৰণাদায়ক শক্তিসমূহ হ'ল অভিভাৱকৰ পৰা পোৱা সহায়। ইয়াৰ কাৰণ হ'ল আমি যি ক্ষেত্ৰত বাস কৰো তাৰ বহু সংখ্যক অভিভাৱক নিজেই শিক্ষিত নহয় আৰু যুক্তি মানি নলয় (মই ব্যক্তিগত ভাৱে লিপিবদ্ধ কৰিছিলো যে এটা আটাইতকৈ ডাঙৰ প্ৰেৰণাদায়ক শক্তি আছিল মি. ৰাজু, এজন শিক্ষক যিজনে এই সম্পূৰ্ণ অনুশীলনৰ বাবে বহু উদ্দীপনাপূৰ্ণ সদৃশ আৰু তেওঁৰ শ্ৰেণীত গৃহকাৰ্য বিকাশত সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ কৰিছিল।

আটাইতকৈ ডাঙৰ প্ৰতিৰোধক শক্তি সদৃশ হ'ল ছাত্ৰ-ছাত্ৰী সকলে আশা কৰা ধৰণেৰে নিয়াৰিকৈ কৰাটো, বা গধুলি কাম কৰোৱাটো (যদিও, ব্যক্তিগতভাৱে মনোযোগ দিছিলো যে ভাল গুণসম্পন্ন গৃহকাৰ্যত অনুশীলন অতিৰিক্তভাৱে পৰিকল্পনা কৰাত জড়িত কৰি, যাতে শিকণৰ সহায়ত সমস্যাটো পৰিষ্কাৰ হয়, আৰু মি. বৰদলৈ, বৰ ঋণাত্মক আছিল যিজনে বিশ বছৰ ধৰি শিক্ষণ কাৰ্য কৰি আছিল)

তত্ত্বৰ পৰিৱৰ্তন (Change theories)

অলপ অন্য পৰিৱেশত প্ৰত্যেকটো পৰিৱৰ্তনৰ তত্ত্বসমূহৰ বৰ্ণনা যোগান আৰু বিভিন্ন বিষয়ত সামান্য হেঁচা প্ৰয়োগ কৰে। তথাপি ইহঁতে বহুবোৰ বৈশিষ্ট্যত অংশ লয়, পৰিৱৰ্তন প্ৰভাৱান্বিত হয়, যেনে —

- বৰ্তমান পৰিস্থিতি ব্যক্তি সমূহৰ সঁহাৰি।
- কি ধৰণৰ পৰিৱৰ্তন দেখা পাব বুজাৰ (কল্পনা কৰা)।
- অভিৰোচনে পৰিৱৰ্তনৰ গঢ় দিয়ে।
- পূৰ্বৰ অভিজ্ঞতা।
- পৰিৰ্তন কঢ়িয়াই অনাৰ মানে হ২ল— সমলসদৃশ আৰু কৌশলসমূহ,
- পৰিকল্পনা।g.

ত্রি য়াকলাপ ৪ ঃ কিয় পৰিৱৰ্তন অসফল হয়? (Activity 4: Why do changes fail?)

এজন শিক্ষক আৰু বিদ্যালয়ৰ প্ৰদানৰ।পোনৰ ভূমিকা হিচাপে বহু পৰিৱৰ্তনৰ অভিজ্ঞতা আপোনাৰ আছে। এটা পৰিৱৰ্তন বা তৎপৰতাৰ চিন্তা কৰক যিটো সফলতাতকৈ কম। ব্যক্তি সমূহক উৎসাহিত কৰিব নোৱাৰাৰ বা অতি কম সময় দিয়া বা মাথো উচ্চ অভিলাস আদিত অসফল হ'ব পাৰে। এইটোত এটা পৰিৱৰ্তন হ'ব পাৰে যে আপুনি সংগঠিত কৰিছে বা সম্ভৱতঃ আন কোনোবা এজনৰ দ্বাৰা সংগঠিত হৈছে। কিয় ইয়াত অসফল হয় ওপৰত বৰ্ণনা কৰা তত্ত্বসমূহ ব্যৱহাৰ কৰি চিনাক্ত কৰক।

যদি আপুনি এি পৰিৱৰ্তনত আকৌ জড়িত হৈছে, বেলেগ ধৰণেৰে আপুনি কি কৰিব? প্ৰত্যেক তত্ত্বসমূহৰ পৰা কিছুমান চেষ্টা আৰু চিনাক্ত কৰক যে বেলেগ এটা কৰিব পাৰে, আন বিদ্যালয়ৰ প্ৰধানৰ সৈতে প্ৰয়োজনীয় ফলাফল পাবৰ বাবে আপোনাৰ ধাৰমাবোৰ বাগ কৰক, আপোনাৰ দ্বাৰা যিয়ে কঢ়িয়াই আনিব আন তাৎপৰ্য আৰু আশা।

আলোচনা (Discussion)

পৰিৱৰ্তন নিশ্চয় অসফল হ'ব কাৰণ তত্ত্ব ১ (এক) ৰ স্তৰসমূহৰ এটা সম্পূৰ্ণ কৰা হোৱা নাছিল, বা নিম্ন মানৰ বুলি নিৰ্ধাৰণ কৰা হৈছিল, এইটো নিশ্চয় যে বহু সংখ্যক অসন্তুষ্টি (তত্ত্ব২) সৈতে উপস্থিত আছিল। এইটো সম্ভৱতঃ যে ব্যক্তি সকল পৰিৱৰ্তনৰ পথ প্ৰদৰ্শন কৰে, ধাৰণাসমূহৰ হিচাপ নাৰাখে, যে এইবোৰে তেখেতসকলক সহায় কৰিব বা আকৰ্ষণ কৰি ৰাখিব (তত্ত্ব ৩)।

পৰ্যায়ত্ৰ মে, সাৱধানেৰে পৰিকল্পনা কৰা সকলোবোৰক অৱজ্ঞা কৰা, যিজন ব্যক্তি য়ে অকলে কাম কৰে এইটো সম্ভৱ যে পৰিৱৰ্তন মাথো টো অভিলাস, যেতিয়া এটা সহযোগী দলে পথ প্ৰদৰ্শন কৰে পৰিৱৰ্তন তেতিয়া বেছি সফল হয়।

৩ ঃ এটা পৰিৱত৪নৰ সহযোগী দল স্থাপন কৰা (3 Establishing a change team)

পৰিৱত৪নৰ অধিকাৰী হোৱা কঠোৰভাৱে প্ৰয়োজনীয়। প্ৰধানসকলে হঠাতে নিজে পৰিৱৰ্তন কৰিব নোৱাৰে, তেখেতসকলে নিশ্চয় আনৰ মাজেদি কাম কৰিব আৰু তেওঁলোকৰ সহযোগ পাবৰ বাবে প্ৰবাৱান্বিত কৰিব লাগিব। য'ত ধনাত্মক সহযোগী দলৰ কামৰ পৰিৱেশ থাকিব তাতেই আটাইতকৈ ভাল সাফল্য আৰু একেলগে শকাৰ আৰু উন্নতিকৰণৰ প্ৰতিশ্ৰুতি থাকে।

এটা পৰিৱৰ্তনৰ সহযোগী দল স্থাপন কৰাৰ বৰ উপকাৰী প্ৰমান থকা এটা কৌশল আছে । এইটো প্ৰয়োজনীয় যে, প্ৰধানৰ ওপৰত পৰিৱৰ্তনবোৰ সম্পূৰ্ণভাৱে নিৰ্ভৰ নকৰে আৰু যিসকল প্ৰয়োগৰ বাবে দয়িত্বশীল তেখেতসকলৰ বহল অধিকাৰ তাত আছে।

চিত্ৰ ৫ ঃ এটা পৰিৱৰ্তন পৰিচালনা কৰা সহযোগী দল স্থাপন কৰা আপোনাৰ প্ৰয়োজন আছে।

পৰিৱৰ্তনৰ সহযোগী দল গঠন কৰা আৰু চমুকৈ স্থিৰ সিদ্ধান্ত লোৱাটো আপোনাৰ ানুসংগিকতাৰ ওপৰত নিভ;ৰ কৰে, তথাপি তাত কিছুমান মূল ধাৰণাসমূহক সাৱধানেৰে বিবেচনা কৰা হৈছে।

1. সমৰ্থকসকল ঃ আন ব্যক্তি সমূহতকৈ কিছু সহকৰ্মী আৰু গোজ ধৰা ব্যক্তি বহু উৎসাহপূৰ্ণ হয় আৰু/বা কিহত জড়িত হৈছে সময় মতে বেছি বুজি পায়। এইটো দৰকাৰী যে, তেখেতসকলৰ কিছুমান পৰিৱৰ্তনক আগলৈ নিয়াৰ প্ৰেৰণাত জড়িত হয় কেতিয়াবা সেই ক্ষমতাক প্ৰত্যাহ্বানে অনুমান কৰে আৰু জ্যেষ্ঠতাৰ পৰা প্ৰেৰণাৰ প্ৰভাৱ পৰে। কনিষ্ঠ সহকৰ্মী পৰিৱৰ্তনৰ উদ্দেশ্যত ভালদৰে বেছি সমৰ্থ হয়।
2. উপস্থাপন ঃ যদি পৰিৱৰ্তন গুঢ়াৰ্থসূচক হয় তেতিয়া ই গোজ ধৰা ব্যক্তি সকলক প্ৰভাৱান্বিত কৰে, আৰু আপোনাৰ পৰিৱৰ্তনৰ সহযোগী দলে বিদ্যালয় সমাজৰ সকলো অগ্ৰগতিৰ উপস্থাপন কৰাৰ প্ৰয়োজন হয়, দায়িত্বৰ সৈতে সহকৰ্মী, কনিষ্ঠ সহকৰ্মী, বিভিন্ন বিষয় ক্ষেত্ৰ সহকৰ্মী আৰু বিদ্যালয় পৰিচালনা সমিতি, উপৰি উভিভাৱক, সমাজৰ সদস্যসকল আৰু ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলোৰে ক্ষমতা অন্তৰ্ভুক্ত কৰে।
3. প্ৰত্যাহ্বান ঃ তথাপি প্ৰলোভনেৰে বিবেচনা কৰি সেই সকলকহে অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হয় মাথো যিজনে পৰিৱৰ্তনত সহায় কৰে, তাত অন্তৰ্ভুক্তিৰ কিছুমান দোষ-গুণ আছে যিজনে পৰিৱৰ্তনত অনিশ্চিত বা বিৰোধিতা কৰে, ই পৰিকল্পনাৰ সময়ত সমস্যাবোৰৰ উদ্দেশ্য আৰু দেখুৱাই যে ধাৰণাবোৰৰ সকলো বিবেচনা কৰা হৈছে।
4. সহযোগী দলৰ আকাৰ ঃ সহযোগী দলটো ডাঙৰকৈ গঠন কৰিব নালাগে বা পৰিচালনা কৰাত কঠিন আৰু চুক্তিত নিৰ্ভয় হোৱা। বিদ্যালয়ৰ আকাৰৰ ওপৰত ইয়াৰ আকাৰ নিৰ্ভৰ কৰে, কিন্তু ছয়ৰ পৰা আঠলৈ সম্বৰ ভাল সংক্য আৰু যদি আপুনি দহৰ ওপৰলৈ যায় তাত সমস্যা হ'ব পাৰে।
5. সহযোগী দল সংগঠিত কৰা ঃ সহযোগী দলৰ সদস্যসকলে আন দলক প্ৰতিনিধিত্ব কৰিব নে সেইটো সিদ্ধান্ত লোৱা আপোনাৰ প্ৰয়োজন, যদি হয়, তেখেতসকলৰ সহকৰ্মীসকলৰ লগত কেনেকৈ তেখেতসকলে তথ্যসমূহ বাগ কৰিব বা যুৰীয়াকৈাৰু নিশ্চিত হওক যে তেখেতসকলে প্ৰতিনিধিত্ব কৰা ধাৰণাসমূহ কেনেদৰে প্ৰতিফলিত ত্ৰ ব। এইটোত হ২ব পাৰে যে সদস্যসকলে এই দলক প্ৰতিনিধিত্ব কৰাটো আশা কৰা নাছিল, আৰু বহলদলসমূহলৈ যোগাযোগ সম্পূৰ্ণ সহযোগী দলটোৰ পৰা আহিব আৰু/বা আপুনি এজন প্ৰধান হিচাপে।
6. সহযোগী দলৰ ভূমিকা ঃ সহযোগী দলৰ বি ধাস বিস্তৃত নিশ্চিত কৰাটো আপোনৰ প্ৰয়োজন ; তেখেতসকলৰ ক্ষমতাৰে সীমা কিমান? তেখেতসকলে উপদেশ দিয়েনে, স্বীকৃতি বা সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ কৰেনে? যদি তেখেতসকলে সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ কৰে, কি সীমাৰ ভিতৰত?

7. আপোনাৰ ভূমিকা ঃ ক্ষমতা অৰ্পণ এটা বিচক্ষণ কৌশল আৰু সহযোগী দলে কি কৰিব াৰু কি নকৰিব সেই বিষয়ত পৰিষ্কাৰভাৱে প্ৰাজ্ঞ্য। এইটো নিৰ্ভৰ কৰে াপোনাৰ জড়িতকৰণৰ ওপৰত, এটা দলৰ কাৰণে অসফল হোৱাটো বেছি একো নহয় তাতোকৈ কি হ২ব সেইটো নিৰ্ণয় কৰি বহু শক্তি ব্যৱহাৰ কৰাটোহে, মাথো এজন প্ৰধানেহে সম্পূৰ্ণভাৱে অব্যাহতিৰ আভাস দিব পাৰে, এইটো সম্ভৱ যে আপুনি কিছু সভাত উপস্থিত থাকিব বিচাৰিছে আৰু যদিও বেছি প্ৰয়োজনীয়তাৰে, দলৰ পৰা অগ্ৰগতি হোৱাৰ বিষয়ে নিয়মিতভাৱে প্ৰতিপুষ্টি লওক। যেতিয়া আপুনি তাতে আছে দল হস্তগত কৰাৰ প্ৰলোভন প্ৰতিৰোধ কৰক।
8. দলৰ আসন/ সভাপতি ঃ যদি সভাপতি/আসনত নিয়োজিত কৰে পৰিৱৰ্তন দলৰ সৈতে আপোনৰ ভূমিকা সহজসাধ্য হ'ব (আৰু আপুনি সিদ্ধান্ত ল'ব পাৰিব কোনটো দলক আপুনি নিয়োজিত কৰিব বা দলক নিজৰ আসন বাছি ল'বৰ বাবে অনুমতি দিব) যাতে আপুনি কৰি থকা ত্ৰি য়াকলাপক প্ৰভাৱান্বিত আৰু সহকৰ্মীসকলৰ সৈতে বহলভাৱে আৰু গোজ ধৰি ৰখা দলৰ লগত নিয়মিতভাৱে সম্বন্ধ স্থাপন কৰিব পাৰে।
9. উপদল ঃ যদি পৰিৱৰ্তন জটিল হয়ত্তিয়া কিছুমান অৱস্থাত আপুনি ইচ্ছা কৰিলে আন সৰু দলসমূহ স্থাপন কৰিব পাৰে, এই দলসমূহে প্ৰস্তাৱিত পৰিৱৰ্তনৰ নিৰ্দিষ্ট অগ্ৰগতিক পৰীক্ষা কৰি বিস্তৃত বিৱৰণ দিব।
10. সময়ৰ দৈৰ্ঘ্যতা (Time scale) ঃ আপুনি পৰিষ্কাৰকৈ সময়ৰ দৈৰ্ঘ্যতাৰ বিষয়ে কিন্তু এইবোৰ নিয়মিতবাৰে পুনৰীক্ষণ প্ৰস্তুত কৰা উচিত হ'ব। আৰম্ভণিতে ভবাতকৈ বহু পৰিৱৰ্তনে দীৰ্ঘ সময় লয় আৰু ইয়াৰ (কাৰণৰ ভিতৰত) প্ৰাজ্ঞ্য নিশ্চিত কৰা আৰু যথোপযুক্ত প্ৰস্তুতিকৰণ নকৰি সোনকালে আৰম্ভ কৰাতকৈ বিস্তাৰিতভাৱে পৰিকল্পনা কৰাটো ভাল।

ক্ষেত্ৰ অধ্যয়ন 5 ঃ মিঃ আগৰৱালাই এটা পৰিৱৰ্তন দল গঠন কৰিছে (Case Study 5: Mr Agarwal builds a change team)

মই পাঁচজনৰ এটা ‘গৃহকাৰ্য সহযোগী দল’ গঠন কৰা সিদ্ধান্ত ল’লো, মই মোৰ উপপদাধিকাৰীজনক সহযোগী দলক পথ প্ৰদৰ্শন কৰিবলৈ ক’লো আৰু মই নিশ্চিত হ’লো যে ইয়াত মি. ৰাজু আৰু মি. বৰদলৈ, বিদ্যালয় পৰিচালনা সমিতিৰ পৰা এজন অভিভাৱকৰ প্ৰতিনিধি, আৰু আন এজন শিক্ষয়িত্ৰী মিচেচ চত্ৰ ৰতী যিজন মি. ৰাজুৰ দৰেই উদ্দীপনাপূৰ্ণ অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হ’ল। মই এখন সভা মোৰ উপপদাধিকাৰীৰ লগত পাতিলো যাতে তেখেতে নিয়াৰিককৈ নিশ্চিত হ’ব আৰু বুজিব পাৰে তেখেতৰ দ্বাৰা মই কি কৰাব বিচাৰিছো আৰু আমি সকলোৱে সন্মতি দিলো যে তেখেতে প্ৰত্যেক সপ্তাহত অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান দিব।

তেখেতসকলে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলে তেওঁলোকৰ গৃহকাৰ্যৰ আচৰণৰ বিষয়ে নিয়াৰিকৈ শিকিব পাৰে তাৰ বাবে এটা জৰীপকৰণৰ পৰিচালনা কৰিলে, আৰু অভিভাৱকসকলৰ কাৰণে তেখেতসকলে এখন সভাপাতিলে, তেখেতসকলে আনকি সাক্ষাতৰ বাবে কিছুমান পৰিয়ালৰ ঘৰলৈ যোৱাটো ঠিক কৰিলে, পাঠ্যপুথিৰ প্ৰত্যেকটো অধ্যায়ৰ মাজেৰে যোৱাটো আৰু এটা গৃহকাৰ্যৰ অনুশীলন সাৰধানেৰে পৰিকল্পনা কৰিবলৈও ঠিক কৰিলে, তেখেতসকলে সঠিকভাৱে প্ৰাজ্ঞ্যৰ পৰীক্ষা আৰু তাৰ পিছত শিক্ষণক সুদৃঢ় কৰাত, যাতে শিক্ষকসকলে নিজাববীয়াকৈ সকলোবোৰ পৰিকল্পনা কৰিব নালাগে, তেখেতসকলে Tess-India গোটক ব্যৱহাৰ কৰি ‘যুৰীয়া পুনৰীক্ষণ’ আৰু ‘স্ব-পুনৰীক্ষণ’ বিষয়ে নিয়মিতভাৱে কথা পাতিবৰ বাবে আমাৰ সহকৰ্মীৰ এখন সভাও ব্যৱহাৰ কৰিলে, যাতে শিক্ষকসকলে বুজে যে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলে কেনেদৰে তেখেতসকলৰ পৰা প্ৰতিপুষ্টি পায় তেনেদৰে জেনে ানজনৰ পৰা পায়। ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক কৰা জৰীপে সঁহাৰি দিলে যে বেছি অভিৰোচন হোৱাটো অনুভৱ কৰিব যদিহে নিজে বাচি ল’ব পাৰে কেনেকৈ তেওঁলোকৰ কাৰ্য উপস্থাপন কৰিব বা স্বাধীনভাৱে গৱেষণা কঢ়িয়াই নিয়াৰ সুযোগ পাব।

ত্ৰি য়াকলাপ ৫ ঃ আপোনৰ সহযোগী দলৰ পৰিৱৰ্তন (Activity 5: Your change team)

মি. বৰুৱাৰ সহযোগী দলৰ সুবিধাজনক সংযোজন বিবেচনা কৰক আ ৰু তাৰ পিছত াপোনৰ নিজৰ বিদ্যালয়ৰ বিষয়ে চিন্তা কৰক ।যদি াপুনি মি. বৰুৱাৰ দৰে একেধৰণৰ পৰিৱৰ্তন প্ৰয়োগ কৰিব বিচাৰিছে, কোন াপোনৰ সহযোগী দলত থাকিব আপোনৰ শিকণ দিনলিপিত সিদ্ধান্ত লওক আৰু কিয় প্ৰত্যেক ব্যক্তি ক নিৰ্বাচন কৰা হৈছে চিহ্নি ত কৰক (তেখেতসকলৰ বিশেষ অভিজ্ঞতা, অবি ধাসী চৰিত্ৰ, কৃতিত্ব, অন্তৰ্দৃষ্টি ইত্যাদি)। যদি দল পৰিৱৰ্তন কৰাৰ আসন আপোনৰ আছে বা দায়িত্বৰ প্ৰতিনিধিত্ব অৰ্পণ কৰিব বিচাৰে সিদ্ধান্ত লওক, যদি আপুনি প্ৰতিনিধিত্ব অৰ্পণ কৰে, কেনেকৈ আপুনি অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ কৰিব?

আলোচনা (Discussion)

মি. বৰুৱাই দলৰ এটা সৰু পৰিৱৰ্তন বাছি ল’লে, তেকেতে অতি বেছি উদ্দীপনাপূৰ্ণ আৰু কম উদ্দীপনাপূৰ্ণ শিক্ষকসকলকন্তুতৰ্ভুক্ত কৰিলে, আশা কৰিলে যে, মি. ৰাজু আৰু মিচেচ চত্ৰ ৰতীয়ে, মি. বৰদলৈক অনুনয় কৰিলে যে— এইটো এটা ভাল ধাৰণা— তথাপি মি. বৰুৱাৰ অংশত অলপ বিপদ আছিল। এই দৰকাৰী আছিল যে তেখেতৰ উপপদাধিকাৰীজন এজন বন্ধু, নহ’লে পৰিৱৰ্তন অনায়াসে বিপদে পৰিচালিত হ ’লহেতেন।

আপোনাৰ পৰিৱৰ্তিত সহযোগী দলৰ সৈতে, মাথো বিভিন্ন অৱদানৰ বিষয়ে নহয়, কিন্তু কেনেকৈ আটাইতকৈ ভাল ভিন্ন ব্যক্তি ত্ব গঠন কৰিব চিন্তা কৰাটোও প্ৰয়োজন, পৰিষ্কাৰ কেন্দ্ৰীভূতকৰণ আৰু ফলাফলবোৰ আৱশ্যকীয়, সেয়ে আসনখন শক্তি শালী হোৱা প্ৰয়োজন

৪ ঃ নিৰীক্ষণৰ পৰিৱৰ্তন (4 Monitoring the change)

যদি তেখেতসকল সফল হ'ব বিচাৰে তেন্তে পৰিৱৰ্তনৰ নিৰীক্ষণ নিয়াৰিকৈ চোৱাটো অতি প্ৰয়োজন।নিৰীক্ষণ প্ৰথম অৱস্থাতেই আৰম্ভ কৰাৰ প্ৰয়োজন যাতে যদি আৱশ্যক হয় পৰিকল্পনাক পৰিৱৰ্তন আৰু যাতে আৰম্ভণিৰ সাফল্যক লক্ষ্য আৰু উধয়াপন কৰিব পাৰি। সহযোগী দলৰ দায়িত্ব যে প্ৰয়োজন সাপেক্ষে পৰিৱৰ্তনক পৰিচালনা আৰু সম্ভৱপৰ সূচক আৰু আশা কৰা মতে সম্পাদনৰ স্তৰৰ বিষয়ে চিন্তা কৰা, 'সূচক' এ যিকোনো অন্তৰ্ভুক্ত কৰে যি সাক্ষ্যৰ যোগান ধৰে যে পৰিৱৰ্তন হৈছে। এইবোৰ স্পষ্ট বিষয় হ'ব পাৰে, যেনে অনুশীলনৰ কিতাপত কাম কৰা বা তেওঁলোকৰ গৃহকাৰ্য সম্পূৰ্ণ কৰা ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ সংখ্যা, বিকল্প হিচাপে, এনে বিষয়বোৰো হ'ব পাৰে যেনে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলৰ মাজত অনিচ্ছাসত্বেও হোৱা কথোপকথন, অভিভাৱকৰ পৰা প্ৰতিপুষ্টি বা কিছু ছাত্ৰ-ছাত্ৰী আৰু শিক্ষকৰ মনোভাৱৰ পৰিৱৰ্তন যে হৈ আছে আৰু সাক্ষ্য দিবলৈ যিকোনো ধৰণৰ 'সূচক' হ'ব পাৰে। এইটো প্ৰত্যক্ষ বস্তু হ'ব পাৰে, যেনে অব্যসন বহীত কৰা কাম বা কিমান সংখ্যক ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে দিয়া কাম সম্পূৰ্ণ কৰিব পাৰিছে।

'কাৰ্য সম্পাদনৰ স্তৰ' হ২ব পাৰে কিছু পৰিমাণে অতি বাস্তৱ, যেনে—

- ৯০ শতাংশ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে নিয়মিতভাৱে তেওঁলোকৰ গৃহকাৰ্য সম্পূৰ্ণ কৰে।
- প্ৰত্যেক সপ্তাহত অন্ততঃ এটা গৃহকাৰ্যৰ অনুশীলন প্ৰত্যেকজন শিক্ষকে দিয়া উচিত যাতে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলে বিষয় বাছি ল'ব পাৰে যে তেওঁলোকে কেনেকৈ এইটো কৰিব বা তেওঁলোকে কি কৰিব।
- প্ৰত্যেকজন শিক্ষকে প্ৰত্যেক সপ্তাহত এটা মুক্ত-শেষ কৰিব পৰা কাম দিব লাগে।

ত্ৰি য়াকলাপ ৬ ঃ নিৰীক্ষণৰ পৰিৱৰ্তন (Activity 6: Monitoring change)

আপুনি আপোনাৰ বিদ্যালয়ৰ বিষয়ত জানিব বিচৰা পৰিৱৰ্তনটোৰ বিষয়ে চিন্তা কৰক। আপুনি কেনেকৈ জানিব যে পৰিৱৰ্তন হৈছে? আপোনাৰ শিকণ দিনলিপিত এই পৰিৱৰ্তনৰ তিনিটা সূচক লিখক যিটো আপুনি নিৰীক্ষণত ব্যৱহাৰ কৰিব।

কি কাৰ্য সম্পাদনৰ স্তৰ আপুনি চাব? অগ্ৰগতিৰ পৰিৱৰ্তন পৰীক্ষাত ব্যৱহাৰ কৰিবৰ বাবে তিনিটা ব্যৱস্থাৰ তালিকা কৰক।

আলোচনা (Discussion)

এইটো প্ৰয়োজন যে কাৰ্য সম্পাদনৰ ব্যৱস্থা বাস্তৱ হয় তেওঁলোকক অভিৰোচনত ৰাখিবৰ বাবে আৰম্ভণিৰ কিছুমান সফলতাৰ অভিজ্ঞতাক পৰিৱৰ্তনৰ সহযোগী দল নিয়াৰিকৈ ৰখাটো প্ৰয়োজনীয়।যিমানেই কামৰ অগ্ৰগতি হ'ব আপোনাৰ আশাবোৰো সিমানেই বাঢ়িব পাৰে, কিন্তু বৰ্তমানৰ পৰিস্থিতিতকৈ সামান্য ওপৰত, াৰম্ভণিৰ কাৰ্য সম্পাদনৰ ব্যৱস্থাবোৰক বাস্তৱ স্তৰত ৰখা উচিত।

ত্ৰি য়াকলাপ ৫ ঃ বত্ৰ ৰেখাৰ পৰিৱৰ্তন (5 The change curve)

নয়মিত পথত পৰিৱৰ্তন নঘটে। সেইসকলৰ যিজনে পৰিৱৰ্তনক অধ্যয়ন কৰিছে চিত্ৰ ৬ত আমাৰ পৰিৱৰ্তনৰ প্ৰতি থকা সঁহাৰিক সূচকৰ দ্বাৰা পৰিৱৰ্তনৰ বত্ৰ দেখুওৱা হৈছে। অসুবিধা হৈছে যে যিকোনো বিদ্যালয়ত বহুবোৰ বিভিন্ন ব্যক্তি থাকে যিজনে প্ৰত্ৰি য়াটোক বিভিন্ন পৰিমাণৰ মাজেৰে যাব বিচাৰে; কিছুমানে প্ৰত্ৰি য়াটোৰ একেবাৰে শেষলৈ যেতিয়া আনসকল এতিয়াও আৰম্ভণিতে াছে। প্ৰধানসকলৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় বাৰ্তা হ'ল যে কেনেকৈ ব্যক্তি সকলে আৰু দলসমূহে পৰিৱৰ্তনক সঁহাৰি দিছে আৰু সহায়ৰ বাবেহ সঠিক ব্যৱস্থা লওক (বা সময়ত প্ৰত্যাহ্বান) সেইসকলৰ যিজনে পৰিৱৰ্তনৰ লগত সহযোগ কৰিবৰ বাবে বিশেষভাৱে অসুবিধা পাইছে, এইবোৰ সাৱধানতাৰে পৰ্যবেক্ষণ কৰক।

উত্ত আকাংখা আগতকৈ বহু ভাল সম্পাদিত কাৰ্য চেষ্টা আৰু জটিলতাৰ উপলব্ধি সুৰংগৰ শেষত পোহৰ হতাশা সময় আদৰ্শস্বৰূপ কাৰ্যসূচী ফলদায়ক কাৰ্যসূচী আৰু জটিলতাৰ উপলব্ধি সুৰংগৰ শেষত পোহৰ হতাশা সময় আদৰ্শস্বৰূপ কাৰ্যসূচী ফলদায়ক কাৰ্যসূচী

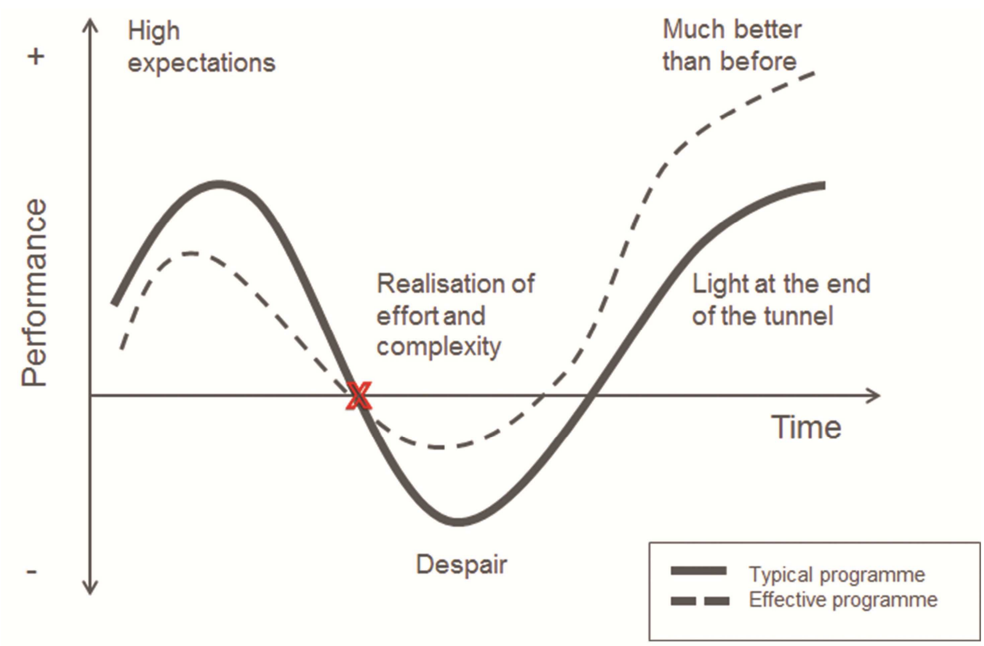

চিত্ৰ ৬ ঃ বত্ৰ ৰেখাৰ পৰিবৰ্তন **Figure 6** The change curve.

গৃহকাৰ্য সম্পাদনেৰে বিকাশৰ পথ প্ৰদৰ্শন কৰি আৰম্ভণিতে পৰিৱৰ্তন প্ৰত্ৰি য়া উৎসাহ, আগ্ৰহ াৰু সৰ্বাধিক ফলপ্ৰসূ আছিল, যেতিয়াই পৰিৱৰ্তন বিষয়ে বুজিবলৈ আৰু কাৰ্য সম্পাদনৰ বৃদ্ধিত সকলো জটিলতাক স্বীকৃতি দিলে, বি ধাস তললৈ নামিল াৰু কাৰ্য সম্পাদন স্তৰৰ স্খলন কি বুলি জনা যায় যেনে 'ডুবযোৱা'।

ডুবযোৱাক কাম কৰিবৰ বাবে প্ৰধানে কিছু পথ ল'ব পাৰে সেইবোৰ উল্লেখ কৰা হ'ল—

- **পৰ্যবেক্ষণ আৰু শুনা** ঃ আটাইতকৈ প্ৰয়োজনীয় বিষয় প্ৰধানে পৰ্যবেক্ষণ আৰু শুনিব লাগে। এইটো এতিয়াও প্ৰয়োজন যে পৰিৱৰ্তন দলক আৰু ব্যক্তি সকলৰ লগত কথোপকথন বা তেখেতসকলৰ বিবেচনাৰ দলসমূহৰ বিষয়ে তললৈকে চাব লাগে, আপোনাৰ বি ধাস আৰু পৰিৱৰ্তনক শুনাৰ দ্বাৰা আপুনি উৎসাহিত কৰিব পাৰিব।
- **সৰ্বাধিক ফলপ্ৰসূ** ঃ ফলাফলৰ সাফল্যৰ বিষয়ত প্ৰধানে ভৱিষ্যত দৰ্শন আৰু সৰ্বাধিক ফলপ্ৰসূৰ মাজত যোগাযোগ ৰাখিব লাগে। সময়ত, এজন প্ৰধান হিচাপে আপোনৰ সংশয়ৰ অভিজ্ঞতা আহিব পাৰে—কিন্তু কাৰো লগত ভাগ নকৰিব, হয়তো ই আপোনৰ বি ধাসক সম্ভৱ কমাব পাৰে।
- **সমন্বয়** ঃ পৰিৱৰ্তন ভৱিষ্যত দৰ্শন আপোনৰ কেতিয়াও সলনি হ'ব নালাগে, কিন্তু গোটেই পথটোত আপুনি অভিযোগ আৰু সমন্বয় গঢ়িবৰ বাবে সমৰ্থ হ'ব লাগিব যাতে কথোপকথন আৰু প্ৰত্যক্ষ কৰা সমস্যাবোৰৰ পৰিমাণ ৰাখিব পাৰে।
- **আৰম্ভণিতে পৰিকল্পনা অতি বেচি বিস্তৃতভাৱে নকৰিব** ঃ ফোলন ২০১৩ (Fullan 2013), সম্ভৱ পৰিৱৰ্তনৰ আগশাৰীৰ পশ্চিমীয়া শৈক্ষিক গৱেষক, পৰামৰ্শ আগবঢ়াইছে যে পৰিকল্পনাবোৰ 'অতি কৃষ' (skinny) আৰু আৰম্ভণিতে অতি বেছি বিস্তৃত হোৱা উচিত। কোৱেনা ২০১৪ (Coyne 2014) এ লিখিছিল যে 'ব্যক্তি সকলে ভৱিষ্যত ফল কোৰাটো কঠিন'। আৰু

তথাপি বহু দূৰলৈ চাই পৰিৱৰ্তনক তেখেতসকলে সময়ত কেনেদৰে সঁহাৰি জনাই আচৰণ কৰিছে আৰু প্ৰয়োগ যদি বিপদজনক আৰু ভালত, অনুমানত আপুনি আৰম্ভ কৰিব নোৱাৰে।

- **দ্ৰুত জয়প্ৰাপ্ত ঃ** প্ৰাৰম্ভিক সফলতাৰ সংকেতবোৰ চাওক, আৰু প্ৰচাৰ কৰক আৰু উদযাপন কৰক। ইয়ে মাথো বি ধাস নবঢ়ায় কিন্তু কিছুমান বিষয়ৰ প্ৰতিশ্ৰুতিত এটা অংশ যে আমিসকল হৈ দেখুৱালো।

ক্ষেত্ৰ অধ্যয়ন ৬ ঃ ত্ৰি য়াকলাপৰ ভিত্তিত (Case Study 6: Introduction of activity-based learning)

২০০৪ত ভাৰত চৰকাৰে 'কিৰয়াকলাপৰ ভিত্তিত শিক্ষণ'ৰ (এবিএল) প্ৰৱৰ্তন কৰিছিল। ২০০৪-০৫ত, ৰাজ্যবোৰে সকলো শিক্ষকৰ কাৰণে প্ৰশিক্ষণ কাৰ্যসূচী যোগান ধৰিছিল আৰু প্ৰাৰম্ভিকতাৰ বাবে উৎসাহপূৰ্ণ আছিল। ২০০৭-০৮ ৰ পৰা ব্যক্তি সকলে অনুভৱ কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে তেতিয়া তেখেতসকলে ভাবিবলৈ ধৰিলে যে কাৰ্যভিত্তিক ত্ৰি য়াকলাপৰ প্ৰয়োজন বৰ কঠিন। ২০০৮ ৰ পৰা, বহু ক্ষেত্ৰৰ শিক্ষকসকলে এইটো এৰিলে আৰু পাৰম্পৰিক পদ্ধতিবোৰ অৱলম্বন কৰিলে। 'উচ্চ আকাংখা' আৰু 'উৎসাহ' 'হতাশ' লৈ পিছলি গ'ল।

কাৰ্যসূচী প্ৰয়োগত সকলো বিদ্যালয়ৰ সকলো শিক্ষকৰ পৰিৱৰ্তনৰ বাবে প্ৰচুৰ ইচ্ছাৰ প্ৰয়োজন। তিষ্ঠি থকা পৰিৱৰ্তন ত্ৰ মান্বয়ে হয় আৰু যিসকল ব্যক্তি য়ে প্ৰয়োগৰ দায়িত্ব লয় সেইসকল জড়িত হোৱাটো প্ৰয়োজন।

Tess-India ৰ সঁজুলিসমূহ— অনলাইনত সহজে সহজলভ্য— তেখেতসকলৰ শ্ৰেণীকোঠাত বিকাশৰ বিষয়ত আনিব বিচৰা সৰু পৰিৱৰ্তনত শিক্ষকসকলক সহায় কৰিব। আপোনাক আৰু আপোনৰ শিক্ষকসকলক শিক্ষণ আৰু শিকণৰ প্ৰকৃত বিকাশত তললৈ 'ডুব' যোৱাকৈ সহায় কৰিব।

৬) প্ৰাচীৰবোৰ অতিত্ৰ ম ঃ (6 Overcoming barriers)

পচলৈ চাওক, এই গোটৰ আৰম্ভণিতে থকা শক্তি শালী ক্ষেত্ৰ বিশ্লেষণক, তাত পৰিৱৰ্তনৰ শক্তি বোৰ আৰু প্ৰতিৰোধক, বা পৰিৱৰ্তনৰ প্ৰাচীৰবোৰ আপুনি দেখিছে, সফলতাৰে এটা পৰিৱৰ্তন প্ৰয়োগৰ বাবে জড়িতকৰণ হয় বঢ়াব বা ধনাত্মক পৰিৱৰ্তনৰ বাবে শক্তি বোৰক শক্তি শালী বা কমাব বা পৰিৱৰ্তনৰ প্ৰাচীৰবোৰ নোহোৱা বা দুয়োটাই কৰিব লাগিব।

ত্ৰি য়াকলাপ ৭ ঃ বিদ্যালয় প্ৰধানৰ কাৰ্য (Activity 7: School leader actions)

পিছলৈ চাওক ক্ষেত্ৰ অধ্যয়ন ৫ত মি. বৰুৱাৰ দ্বাৰা গ্ৰহণ কৰা কামৰ আৰম্ভ কাৰ্যৰ বিষয়ে যিবোৰে ধনাত্মক শক্তি ক শক্তি শালী আৰু প্ৰাচীৰসমূহ কম কৰাৰ বিষয়ে আপোনাৰ শিকণ দিনলিপিত লিখক।

আলোচনা (Discussion)

উৎসাহক নিয়াৰিকৈ শক্তি শালী কৰিবৰ বাবে, মি. বৰুৱাই সহযোগী দল পৰিৱৰ্তন আৰু সহযোগী কামক উন্নত কৰি শিক্ষকসকলৰ সৈতে পৰিকল্পনাত নিয়াৰিকৈ সহায় কৰিবৰ বাবে অভিভাৱকসকলক জড়িত কৰিলে। প্ৰাচীৰবোৰ নিয়াৰিকৈ কমাবৰ বাবে, মি. বৰুৱাই পৰিৱৰ্তিত সহযোগী দলত এজন অতি বেছি প্ৰতিৰোধী শিক্ষকক অন্তৰ্ভুক্ত কৰিলে। তেখেতে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ পৰা আশা কৰা বহু বিষয় বিচাৰি উলিয়ালে াৰু যুৰীয়া পুনৰীক্ষণ আৰু স্ব পুনৰীক্ষণৰ প্ৰয়োগত শিক্ষকসকলক সহায় কৰিলে।

ক্ষেত্ৰ অধ্যয়ন ৭ ঃ মি. বৰাই পৰিৱৰ্তনৰ পথ প্ৰদৰ্শনৰ বিষয়ে ইচ্ছা কৰিলে।

ক্ষেত্ৰ অধ্যয়ন 7 ঃ মি. বৰাই পৰিৱৰ্তনৰ পথ প্ৰদৰ্শনৰ বিষয়ে ইচ্ছা কৰিলে (Case

Study 7: Mr Thapa sets about leading a change)

মি. থাপা এজন শিক্ষণৰ মনোমত বিদ্যালয়ৰ প্ৰধান আছিল যিজন ৰাজ্যই প্ৰয়োগ কৰা শিক্ষাৰ অধিকাৰ আইন ২০০৯ (RIE) চমুকৈ দৃঢ় কৰা বৰ্ণনাত উপস্থিত আছিল। বিশিষ্ট অধিকাৰৰ অন্তৰ্ভুক্তি ৰে পৰৱৰ্তী বছৰ দলত উন্নীত হৈ ঘূৰি আহিল। যেতিয়া তেখেত বিদ্যালয়লৈ ঘূৰি আহিল, তেখেতে সহকৰ্মীসকলৰ প্ৰতিত্ৰি য়া জানিব বিচাৰিলে, আৰু বতাহত হাত ডাঙি তেখেতে প্ৰলোভিত কৰি কৈছিলে, 'কি কৰো'— 'এইটো মোৰ দোষ নহয়; আমি অতি বেছি বেয়া কাম কৰিবলৈ আছে'।

মই জানো মই আপোনলোকৰ বাবে (মি. থাপাই সহকৰ্মীসকলক কৈছিল) সুস্থিৰ অৱস্থাত বহু পাঠ পঢ়োৱা নাই, কিন্তু মই প্ৰত্যেক দিনাই পঢ়াব পাৰো, সেয়ে মই বুজি পাইছো আপোনলোক কিয় বিচলিত হৈছে, যদি সঁচকৈয়ে ামিবোৰ সত্যনিষ্ঠ হওঁ, বাস্তৱিকতে দিনটোৰ শেষত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক ঘূৰাই আনিবৰ বাবে আমাৰ কিমানজন ৰৈ যাওঁ? উত্তীৰ্ণ নোহোৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকল এলেহুৱা বা দুষ্ট হয় াৰু তেতিয়া কেনেধৰণৰ ভিতী প্ৰদৰ্শন কৰো? আপোনালোকে শুনিছে আমাৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰাসকলৰ কেনেকৈ সাফল্য লাভ কৰোৱাত সহায় কৰিব পাৰিম মই ভাবিছো আপোনালোকেও এই বিষয়ত চিন্তা কৰক— আৰু হয়, এই স্বাভাৱিক, আমি কি কৰিম নিশ্চিত হ'বৰ বাবে যে দুষ্ট ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকল আনকি বেছিকঠিনতালৈ পৰিণত নহয়, আজি যেতিয়া মই মোৰ নিয়মিত ভাৱে দৈনন্দিন আৱৰ্তনৰ বাবে গৈছিলো, মই দেখিছিলো কিছুমান পাঠ যিবোৰত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকল সদায়ে আগ্ৰহী, কোনবোৰ ব্যৱহাৰে সাধাৰমতে সমস্যাৰ সৃষ্টি কৰে াৰু কোনবোৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে শিকিছে, চৰকাৰে কোৱাৰ দৰে এবিবোৰ সদায়ে কৰিছিলো।

আজি মোক মনত পেলাই দিলে যে মোৰ প্ৰধান কাম ফৰ্ম ভৰোৱৰ বিষয়ে াৰু মোৰ কাৰ্যালয়ত বহি থাকোতে নহয়, মই বিচাৰিছো আমাৰ াজি কি কৰা উচিত, আমাৰ মাজত এটা আলোচনা আৰম্ভ কৰিলো, এই বিষয়ে কেনেকৈ আমাৰ শ্ৰেণীকোঠাসমূহ বেছি আকৰ্ষণীয় কৰিব পাৰো, তাত কিমান ছাত্ৰ-ছাত্ৰী আছে সেইটো কোনো কাৰম নহয়; আমাৰ বিদ্যালয়ৰ সেইসকল শিক্ষকৰ পৰা কেনেকৈ শিকিম যিজনে মোৰ লগতে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক উৎসাহিত কৰাৰ বিষয়ে, আৰু আমাৰ ান সকলোৰে সৈতে তেওঁংলোকৰ DNAৰ ভাগ লোৱাত কেনেকৈ কাম কৰিম। আৰু— আটাইতকৈ প্ৰয়োজনীয় তেওঁলোকৰ কি দায়িত্ব শিকণক বেছি আনন্দদায়ক আৰু শিকণক বেছি ফলপ্ৰসূ হোৱাত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক কেনেকৈ নিজস্বভাৱে কাম কৰাত জড়িত কৰিব।

ত্ৰি য়াকলাপ ৮ ঃ মিঃ থাপাৰ নেতৃত্বৰ কৌশলসমূহ চিনাক্তকৰণ। (Activity 8: Identifying Mr Thapa's leadership skills)

আপোনাৰ দিনলিপিত, মি. থাপাই তেখেতৰ সহকৰ্মীসকলে তেখেতক সহায় কৰা বাবে ব্যৱহাৰ কৰা কৌশলসমূহ আৰু আচৰণবোৰৰ তালিকা কৰক, কেনেকৈ তেখেতে নেতৃত্ব দেখুৱাইছিল বিষয়ে চিন্তাকৰক কিন্তু আনসকলে তেখেতক অনুকৰণ কৰিবৰ বাবে কি কৌশলসমূহ আৰু আচৰণসমূহৰ ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰিব বিষয়ে চিন্তা কৰক, আৰু কোনটোৱে আপোনাক নিশ্চয় উন্নতিত আগবঢ়াই নিব বিষয়ে চিন্তা কৰক।

আলোচনা ঃ (Discussion)

মি থাপা আছিল ধনাত্মক আৰু আশাবাদী আৰু সহকৰ্মীসকলক আগলৈ যোৱাৰ পথ দেখুৱাই সহায় কৰিছিল। তেখেতসলক শিক্ষাৰ অধিকাৰ আইনৰ ভৱিষ্যতবোধ আৰু বৰঞ্চ ইয়াত অৱস্থান কৰা ব্যৱহাৰিক সমস্যাতকৈ, ইয়াৰ উদ্দেস্যকৃত ফলাফল দেখুৱাই সহায় কৰিবলৈ তেখেত সমৰ্থ আছিল। আনৰ ওপৰত সমালোচনা কৰিবলৈ চেষ্টা নকৰি আৰু তেখেতৰ বিদ্যালয়ত কি হৈ াছে তাৰ দায়িত্ব তেখেতে লৈছিল। তেখেতে দেখুৱাইছিল যে তেখেতে বুজি পাইছে শিক্ষকসকলে সন্মুখীন হোৱা ব্যৱহাৰিক সমস্যাসমূহ কিন্তু আগবাঢ়ি যোৱাৰ পথ, বৰ্তমান থকা ভাল অভ্যাস বিদ্যালয়ত গঠন কৰাটো দেখুৱাইছিল, তেখেতে সহকৰ্মীৰ উদ্বিগ্নতাক বুজি পাইছিল আৰু ব্যক্তি গত সমস্যা কৰা নাছিল বিশেষ অৱস্থালৈ 'মোক এজন সহকৰ্মীৰ বিৰোধী প্ৰধান যেন লাগেনে'।তেখেতে দেখুৱালে বিশ্লেষণ আৰু গৱেষণাৰ সামৰ্থ্য, আৰু সহকৰ্মীসকল আটাইতকৈ বেছি আগবাঢ়ি যোৱাৰ পথৰ ওপৰত ইয়াক প্ৰতিফলিত কৰিলে।

7 সাৰাংশ (7 Summary)

এই গোটত আপুনি পৰিৱৰ্তনৰ কিছু সূত্ৰৰ উপস্থাপন আৰু বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ প্ৰত্যাহ্বানসমূহ পৰিৱৰ্তনত সফলভাৱে উপস্থাপন আৰু প্ৰয়োগৰ বাবে নিশ্চিত কৰিলে। পৰিৱৰ্তনৰ বিষয়ত কাম কৰাৰ আগতে আপুনি সাৱধানেৰে প্ৰতিফলিত কৰিব লাগিব যাতে ব্যক্তি সকলক আপোনাৰ লগত ানিব পাৰে। পৰিৱৰ্তনৰ তিনিটা সূত্ৰ আৰু ‘পৰিৱৰ্তনৰ বত্ৰ ’ই পৰিৱৰ্তনৰ বিষয়ে চিন্তাৰ যোগানধৰিছে যাতে প্ৰত্ৰি য়াটোত সূক্ষ্ম দৃষ্টি দিয়াত সহায় কৰে।

কিছুসংখ্যক কৌশলৰ বাবে আপুনি সচেতন হোৱাটো উচিত যে এইবোৰ পৰিৱৰ্তনৰ প্ৰত্ৰি য়াকআগবঢ়াই নিয়াত সহায় কৰে। দেখা যায় যে, পৰিৱৰ্তনত নেতৃত্বৰ কৌশলসমূহ যাতে সফলতাৰে াগবঢ়আি আৰু প্ৰয়োগ কৰিব পাৰি তাৰ বাবে ক্ষেত্ৰ অধ্যয়ন াৱশ্যকীয়। আপুনি যদি আগলৈ পঢ়িব বিচাৰিছে আৰু কাম কৰা ব্যক্তি আৰু আপোনাৰ বিদ্যালয়ৰ চাৰিওফালৰ সৈতে পৰিৱৰ্তনৰ কিছুমান সূত্ৰত হয়তো অংশ দিব পাৰিব।

এই গোটটো উদ্দেশ্যৰ এটা অংশ বা গোটৰ এটা পৰিয়াল যিয়ে নেতৃত্বৰ মূল ক্ষেত্ৰ সম্বন্ধত যথাৰ্থ দৃষ্টি ৰাখে(বিদ্যালয় নেতৃত্বৰ ৰাষ্ট্ৰীয় মহাবিদ্যালয় দ্বাৰা সমৰ্থিত)।

াপোনাৰ জ্ঞান াৰু কৌশল গঠনৰ উদ্দেশ্যৰ বাবে পৰৱৰ্তী আন গোটসমূহ চাওক, আপুনি ইয়াত সহায় পাব।

- আপোনাৰ বিদ্যালয়ত ভৱিষ্যত দৰ্শন গঠনত অংশ লোৱা।
- বদ্যালয়ক স্ব-পুনৰীক্ষণৰ পথ দেখুওৱা।
- বিদ্যালয়ৰ উন্নীতকৰণৰ পৰিকল্পনাৰ পথ প্ৰদৰ্শন।
- আপোনৰ বিদ্যালয়ৰ বিকাশত ভিন্নতাৰ ওপৰত তথ্যৰ ব্যৱহাৰ।
- আপোনাৰ বিদ্যালয়ত পৰিকল্পনা আৰু পৰিৱৰ্তনৰ পথ প্ৰদৰ্শন।

References/bibliography

Beckhard, R. (1975) ‘Strategies for large system change’, *Sloan Management Review*, vol. 16, no. 2, pp. 43–55.

Chapman, A. (undated) ‘SWOT analysis: SWOT analysis method and examples, with free SWOT template’ (online), businessballs.com. Available from: http://www.businessballs.com/swotanalysisfreetemplate.htm (accessed 23 December 2014).

Coyne, I. (2014) *Make Change Happen*. London: Pearson.

Davies, R. (2012) ‘CRM implementation – the effect on users (part 1)’ (online), ContactEdge CRM, 9 March. Available from: http://www.contactedgecrm.com/2012/03/09/crmimplementation-theeffectonusers-pt1/ (accessed 23 December 2014).

Fullan, M. (2001)*Leading in a Culture of Change*. London:Jossey Bass.

Fullan, M. (2013) *Motion Leadership in Action*. London: Sage.

Green, M. (2007)*Change Management Masterclass.* London:Kogan Page.

Johnson, S. (1998) *Who Moved My Cheese?* London: Vermilion.

Knoster, T., Villa, R. and Thousand, J. (2000) ‘A framework for thinking about systems change’, in Villa, R. and Thousand, J. (eds) *Restructuring for Caring and Effective Education: Piecing the Puzzle Together*, pp. 93–128. Baltimore, MD: Paul H. Brookes Publishing.

Kotter, J.P. (2002)*TheHeart of Change*.Boston, MA: Harvard Business School Press.

Lundin, S.C., Paul, H. and Christensen, J. (2000)*Fish:A Remarkable Way to Boost Morale and Improve Results*. London: Hodder and Stoughton.

Marris, P. (1986) *Loss and Change*. London: Routledge and Kogan Paul.

Mayfield, S. (2011) 'The formula for change: [D x V x F x CL > R]' (online), Shaun Mayfield, 6 May. Available from: http://www.shaunmayfield.com/1/post/2011/06/the-formula-for-change-dxvxfxclgtr.html (accessed 23 December 2014).

McCarthy, D. (2009)'Beckhard's change equation' (online), Great Leadership, 31 January. Available from: http://www.greatleadershipbydan.com/2009/01/beckhards-change-equation.html (accessed 23 December 2014).

MindTools (undated) '5 whys: getting to the root of a problem quickly' (online). Available from: http://www.mindtools.com/pages/article/newTMC_5W.htm (accessed 23 December 2014).

Morrison, K. (1998)*Management Theories for Educational Change*. London: Paul Chapman.

Plant, R. (1987)*Managing Change and Making it Stick*. London: Fontana.

Potts, R. and Lamarsh, J. (2004)*Managing Change for Success*. London: Duncan Baird.

Whitaker, P. (1993)*Managing Change in Schools*. Buckingham: Open University Press.

Acknowledgements

Except for third party materials and otherwise stated below, this content is made available under a Creative Commons Attribution-ShareAlike licence (http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/). The material acknowledged below is Proprietary and used under licence for this project, and not subject to the Creative Commons Licence. This means that this material may only be used unadapted within the TESS-India project and not in any subsequent OER versions. This includes the use of the TESS-India, OU and UKAID logos.

Grateful acknowledgement is made to the following sources for permission to reproduce the material in this unit:

Figure 2: adapted from Knoster, T., Villa, R. and Thousand, J. (2000) 'A framework for thinking about systems change', in Villa, R. and Thousand, J. (eds) *Restructuring for Caring and Effective Education: Piecing the Puzzle Together*, pp. 93–128. Baltimore, MD: Paul H. Brookes Publishing.

Figure 6: adapted from Davies, R. (2012) 'CRM implementation – the effect on users (part 1)', http://www.contactedgecrm.com/2012/03/09/crmimplementation-theeffectonusers-pt1/.

Every effort has been made to contact copyright owners. If any have been inadvertently overlooked the publishers will be pleased to make the necessary arrangements at the first opportunity.

Video (including video stills): thanks are extended to the teacher educators, headteachers, teachers and students across India who worked with The Open University in the productions.